
Anton GRIZOLD, intervju z akademikom dr. Zdravkom MLINARJEM, zaslužnim profesorjem Univerze v Ljubljani

BIVANJE, USTVARJALNOST IN SOCIOLOGIJA V KONTEKSTU GLOBALIZACIJE

Predlagam, da najin pogovor usmeriva na dva sklopa vprašanj:

Najprej bi obravnavala vprašanja v zvezi z vašo knjigo »Prostorsko-časovna organizacija bivanja«, ki je kot prva izšla v okviru širše zasnove z naslovom »Življenjsko okolje v globalni informacijski dobi«.

Drugi sklop vprašanj pa bi namenila sociologiji na Slovenskem ob polstoletnemu jubileju institucionalizacije njenega delovanja po drugi svetovni vojni.

A. O KNJIGI IN RAZISKOVANJU NA KOPRSKEM IN V SVETU

- 1. Vaša zadnja knjiga se ukvarja z razvojnimi prostorsko-časovnimi preobrazbami in trendi predvsem na lokalni in regionalni ravni. Kako pojasnjujete vaš teoretski oz. epistemološki premik na raven vsakdanjega življenja, ki je opazen zlasti, če to knjigo primerjamo z vašo dosedanjo publicistiko?*

229

Res sem se v njej najpodrobneje ukvarjal s temi spremembami. Sicer pa, pravzaprav niti ne gre za »premik na raven vsakdanjega življenja«. Svojo sociološko radovednost in spoznavanje družbe sem že od vsega začetka usmerjal k razumevanju različnih življenjskih okolij, svojega lastnega in

drugih. Sociologija mi je predstavljala nekakšno nadgraditev osebnega doživljanja in opazovanja vsakdanjega življenja ter stikov z različnimi ljudmi. Četudi sem najprej študiral pravo, me je nekako prvinsko zanimalo predvsem pristno, dejansko, neformalno življenje ljudi in pa okolščine, ki omogočajo ali preprečujejo uveljavljanje človekovih potencialov.

V raziskovanju družbene participacije prebivalcev sem npr. zastavljal vprašanja o tem, kje se zaustavlja njihova pobuda in kritika (raziskava v Gorenji vasi 1964–65) ter razkrival ogromne razlike med formalno in neformalno sfero družbenega življenja. Ob vsej razbohotenosti institucionalne sfere in »normativnega idealizma«, ki je v prejšnji državi prevladoval v javnosti, sem svojo pozornost prednostno rajši usmerjal npr. k – za človeka bolj temeljnim in osebnim – prijateljskim, sosedskim in sorodstvenim odnosom in dejavnostim v novih mestih, npr. v Velenju in Novi Gorici ter na odmaknjem podeželju na Vojskem. Pri zadnjem smo s študenti FSPN – tudi na sociometrični način (Jakob Moreno) – razkrivali sicer nevidno strukturo vaše skupnosti ter neuradna pota uveljavljanja inovacij v najbolj zapostavljenem podeželsko-kmečkem okolju.

V vsakem okolju in pri vsakem človeku pa sem predpostavljala ter dejansko tudi razkrivala prav specifična znanja in izkušnje prebivalcev, ki so sicer ostajala prikrita in neizkoriščena; torej to kar danes zlasti ekonomisti upoštevajo kot »tiho«, »prikrito« znanje (»tacit knowledge« ali pa »sticky knowledge«). Namesto pogosto prisotne vzvišenosti do manj šolanih, zlasti na podeželju, sem se jim kot raziskovalec poizkušal približati in živeti v njihove edinstvene življenjske razmere. In praviloma so me presenetili in obogatili s svojimi odgovori. Tako je razumljivo, da me je prevzemala misel o »neizkoriščenih potencialih za družbeni razvoj«. V Oregonu (1968) sem v okviru mednarodne raziskave, ki jo je zasnoval prof. Robert Agger, nakazoval, kako bi bilo mogoče povečevati inovativnost v vsakdanjem okolju, če bi spodbudili skupne obravnave lokalne problematike npr. z udeležbo in sodelovanjem arhitekta, vrtnarja, zdravnika, športnika in učitelja. Povezovanje raznovrstnosti pa je postalo zame sinonim za ustvarjalnost in razvoj.

Empirično raziskovanje konkretnega pa me vendarle ni zadovoljevalo. Vseskozi sem se nagibal k razkrivanju splošnega v konkretnem in obratno; torej k oscilaciji med enim in drugim, kar je bila tudi značilnost Marksove metode. Mojo teoretsko usmeritev in iskanje splošnih regularnosti družbenih sprememb je še podkrepilo večletno sodelovanje s Henryjem Teunejem. To je v najbolj abstraktni obliki izraženo v najini knjigi »*Developmental Logic of Social Systems*«, ki jo med splošnimi teoretičnimi knjigami o družbenih spremembah vključuje tudi Encyclopaedia Britannica. Tudi moja prva dela o globalizaciji in o informacijski družbi so bila pretežno splošno-teoretskega značaja. Povabilo iz Kopra pa je predstavljalo izziv za vsebinsko

konkretizacijo in obogatitev še zlasti glede na razočaranja, ki sem jih več let doživljal ob branju knjig z obetajočimi naslovi o globalizaciji in informacijski družbi.

2. *Čeprav vem, da na tem mestu ni mogoče na kratko in celovito predstaviti vaše obsežne (XVI+487 str.) knjige ter kompleksne vsebine vašega večletnega raziskovanja, ki bo predstavljena še v vaših nadaljnjih objavah, bi vendarle želel, da nam nekoliko približate vaše delo.*

V najbolj zgoščeni obliki lahko povzamem, da se v knjigi osredinjam na sociološko pojasnjevanje sprememb v prostorsko-časovni organizaciji bivanja in vsakdanjega življenja ljudi v kontekstu informatizacije in globalizacije. Pri tem sem upošteval, da do sedaj prevladujoči vzorci bivanja postajajo v mnogočem neuporabni, nove usmeritve za prihodnost pa še niso izoblikovane. Velike tehnološke spremembe in spremembe v načinu življenja prihajajo v neskladje s togo fizično strukturo grajenega okolja. V urejanju prostora pa še vedno prevladuje zamejenost na sprotno, posamično in rutinsko reševanje lokalnih zadev »tukaj in danes«. Stanovanjsko, urbanistično in prostorsko načrtovanje, ki jih obvladujejo formalno-pravna določila, pretežno še podaljšujejo prakso iz predinformacijske dobe.

In takšna splošna izhodišča sem lahko povezal s povabilom iz Kopera, ko so v zaključni fazi obsežnega interdisciplinarnega »Razvojnega projekta: Koper 2020«, ki ga je vodil sociolog in tedanji podžupan Tomaž Bizajl, želeli osvetliti tudi prostorsko-sociološke razvojne procese, dileme in usmeritve. Koper kot mesto in širše območje slovenske Istre pa že samo po sebi in na številne načine predstavlja sociološki izziv. Tu gre za mesto in somestje ob (vse bolj) odprtih mejah in obalno »okno v svet« z najbolj heterogeno strukturo (priseljenskega) prebivalstva, z bogato arhitekturno dediščino, multikulturalizmom in vsaj v slovenskem merilu relativno visoko stopnjo komunikacijske razvitosti, z razvojnimi programi regionalne agencije in z norečenimi vprašanji glede vključevanja v »euroregijo«, z več mednarodnimi študijskimi projekti, z vlogo lokalnih oblasti v številnih transnacionalnih povezavah ipd. Pa tudi razkrivanje vzrokov za zaostajanje je lahko za druge instruktivno.

S spoznavnega vidika sem štel za pomembno, da ne izhajam iz Ljubljane kot slovenske prestolnice in okolja, v katerem bi vse preveč stvari sprejemal kot samoumevne. Dosti bolj izzivalen je pristop iz območja, ki vključuje kritičen odnos do različnih oblik dominacije in podrejanja v prostoru Slovenije. Ne nazadnje pa sem upošteval tudi to, da nam raziskava, osredinjena na eno občino ali mesto omogoča, da celoviteje spoznamo medsebojne odvisnosti, kar bi bilo na nacionalni ravni zaradi večje kompleksnosti težje dosegljivo.

3. *Ali ste lahko ta vaša pričakovanja z raziskovanjem na Koprskem povsem uresničili ali ste se spopadali tudi z omejitvami?*

Odgovor na to vprašanje je seveda odvisen od tega, kakšne cilje imam v mislih. Zaradi moje težnje, da bi v čim večji meri razkrival smeri spreminjanja prostorsko-časovne organizacije bivanja in vsakdanjega življenja v prihodnosti, sem bil pozoren predvsem do sprememb, ki jih prinašata informatizacija in globalizacija. Oba procesa pa sta se tako na Koprskem kot v Sloveniji šele začinjala uveljavljati, tako da sem ju v določenem smislu s svojimi pretenzijami prehiteval. Zato se nisem zamejil le na klasični monografski pristop in tako le na obravnavo razmer v izbranem kraju oziroma občini, ampak sem vključeval tudi spoznanja od drugod. Prostorska razširitev nudi bogatejšo osnovo za predvidevanje in usmerjanje sprememb v prihodnosti. Zato sem hkrati intenzivno iskal in preučeval tudi novosti z vsega sveta. Podobno kot se v razvojnih prizadevanjih v mednarodnem merilu v zadnjih desetletjih povečuje pozornost do inovativnih rešitev in »najboljših praks«. Tudi nekatere rešitve prostorskega načrtovanja na Koprskem so slovenski udeleženci v kategoriji »najboljših praks« predstavili na svetovni konferenci OZN-HABITAT 1996. leta v Istanbulu.

232

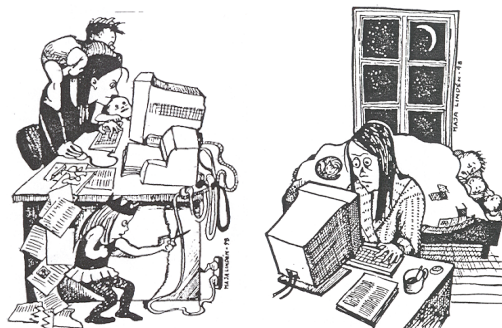
Spoznava sem, kako varljiva je lahko formalna slika stanja – tako v fizičnem kot v virtualnem prostoru – in kako različne so izrazne možnosti prebivalcev, ki se jim celo sociologi kot raziskovalci z značilnim anketnim instrumentarijem ne znajo zadosti diferencirano približati. Zato pa se tudi v vseh javnih razpravah podaljšuje nekakšna ujetost v odtujeno institucionalno sfero. V koprski raziskavi sem se na vsakem koraku poizkušal čim bolj približati in vključevati v različne življenjske situacije ter jih podoživljati in sodoživljati s prebivalci z edinstvenimi problemi in zmožnostmi, npr. z različnimi starostniki v domu upokoencev, v študentskih domovih, ali pa vsaj v stiku z vozniki tovornjakov po Evropi in s pomorščaki po vsem svetu. Številni od njih se počutijo kot »odpisani« ali »izbrisani«.

4. *Zakaj pa ste se osredinili, če že ne zamejili, prav na bivalno okolje?*

Po eni strani je šlo pri tem za delitev dela v raziskovalni skupini, saj sta vsaj v začetku, dokler je šlo za skupno raziskavo, mojo nalogo dopolnjevala še kolega – raziskovalca iz Centra za prostorsko sociologijo, FDV, Franc Trček, ki se je posebej osredinil na spremembe v prostorski organizaciji delovnega okolja, in Marjan Hočevar, ki je preučeval sociološke vidike sprememb v javni mestni sferi, še zlasti z vidika revitalizacije javnega mestnega jedra. Ob tem pa sem, po drugi strani, upošteval tudi svoje teoretsko razumevanje dolgoročnih procesov polarizacije z vidika teženj h krepitvi vloge posameznika in globalne družbe. Zato sem se želel čim bolj približati človeku v njegovem

mikrosociološkem kontekstu in torej še zlasti v njegovem bivalnem okolju glede na t. i. težnje k »domocentričnosti«, hkrati s preseganjem tradicionalne ločnice med domom in svetom.

Tako na Koprskem kot v svetu se je z velikimi pretresi iztekala industrijska doba, ki je za sabo puščala vsebinsko osiromašena okolja spalnih naselij (Šalara, Olmo pa tudi Smedela in Ankaran), tovarniških kompleksov ter preživelost splošnega urbanističnega vzorca te dobe, ki je temeljil na »coningu« mestnega prostora. Po drugi svetovni vojni ga je za Koper v idejnem urbanističnem načrtu opredelil arhitekt Edo Mihevc. Kljub temu pa ni bilo mogoče preprosto sprejeti poenostavljene razlage nekaterih urbanistov o alternativni, ki so jo videli v »mešanih strukturah«. Četudi je lahko to okvirna usmeritev, pa preprosto ne gre za mešanje vsega z vsem. O tem so se nakazovala še številna nerazjasnjena vprašanja za nadaljnje raziskovanje konkretnih oblik prežemanja in izključevanja bivanja, dela in javne sfere mesta.

TEŽAVNA RE-INTEGRACIJA DELA IN BIVANJA

Vir: Linden, 1998

Zato sem tudi v svojem nadaljnjem delu ter v svoji knjigi posvečal pozornost tako možnostim in oblikam uveljavljanja individualnosti in zasebnosti bivanja v različnih tipih naselitve kot tudi spremembam v načinih druženja v fizičnem in virtualnem prostoru. Zlasti zadnje bo – torej glede na vlogo elektronskega komuniciranja – v večji meri predstavljeno v knjigi, ki sledi. Nakažem pa lahko že s temo mojega članka v Arhitekturnem biltenu – *»Ali bo internet izpraznil javne mestne prostore?«*.

5. *Za pristopne razprave o globalizaciji so bolj značilna izhodišča obravnave mednarodnih odnosov. Vaš pristop pa je drugačen?*

Globalizacijo v njenih konkretnih manifestacijah v lokalnem in regionalnem okolju šele začnemo prepoznavati; pravzaprav se komajda začnemo ozaveščati o tem kar prihaja. Tudi Anthony Giddens je že opozarjal na pogosto nerazumevanje globalizacije, ko je zapisal – »globalization is

not something out-there ...». Sploh pa še nismo prišli do tega, da bi poizkušali anticipativno, diferencirano in celovito vplivati na prihajajoče spremembe. V Kopru kot pristaniškem mestu so izrazito v ospredju blagovni tokovi, hkrati pa je še močno zamejena prostorska mobilnost ljudi, če pustimo ob strani množične selitve v zgodovinsko prelomnih časih. To je zanimivo neskladje. Z napredovanjem v tehnologiji (pomorskega) prometa vse manjše število ljudi obvladuje vse večje količine tovara in že s tem pristaniška mesta izgubljajo svojo nekdanjo živahnost, saj skoraj nikjer več ne vidimo mornarjev oziroma pomorščakov, ki so včasih polnili zabavišča in dajali ton celim mestnim četrtim, ali fakinov, ki so prenašali tovore idr.

Dodatno pa je tu še težnja k širjenju »breztežnega gospodarstva« (*weightless economy*) in torej k dematerializaciji svetovnih tokov, ko gre za »ekonomijo znanja«. To zaostre potrebo po diferenciranem obravnavanju različnih vsebin globalizacije ter njihovih kombinacij v virtualnih in fizičnih prostorih. Čeprav Kopru daje svoj pečat predvsem njegova luka kot infrastrukturna in organizacijska podlaga blagovnega prometa, že iz tega izhaja tudi vse večja zahtevnost po uvajanju informacijske tehnologije in globalnega komuniciranja, ki je pretežno transnacionalnega značaja.

Globalni tokovi ljudi, blaga in informacij v vse večji meri uhajajo nadzoru nacionalnih držav. Lokalni in različni neteritorialni akterji ne vstopajo več v svet, tako kot so v preteklosti, preko ministrstva za zunanje zadeve. Saj se lahko direktno povezujejo med seboj. Nekdanji koprski župan Aurelio Juri je že pred časom podal pregled svojih številnih stikov po svetu v času opravljanja svojega mandata, ki bi jih običajno označili kot »mednarodne«. Dejansko pa pri povezovanju mest in občin v svetovnem merilu ne gre za »mednarodne odnose«. A to tudi v družboslovni literaturi še vedno ni povsem razjasnjeno. Kaže na miselno zaostajanje za dejansko preobrazbo teritorialne organizacije z vidika osamosvajanja in povezovanja nastopajočih akterjev. Vse večja odprtost pa tudi z vidika povezovanja med posamezniki povečuje možnosti za preseganje sedanje »zapredenosti« v klientelizem in okrepitev razločevanja med »ad personam« in »ad rem«.

6. *Kot izhaja iz vašega raziskovanja, lahko z vidika bivalnega okolja vstopamo v problematiko globalizacije in informatizacije že na podlagi vprašanja o tem, kako se odpiramo ali zapiramo v odnosu do širšega sveta ter koliko in kako obvladujemo različne vplive in posege, katerim smo izpostavljeni. Kaj ste pri tem razkrivali na Koprskem?*

Ob razkrivanju objektivnih trendov in splošnih teženj oziroma preferenc prebivalcev ter prostorske politike, sem vse bolj spoznaval tudi nekatere posebnosti, ki prihajajo do izraza prav na Koprskem in širšem obalnem območju.

Na splošno gre za protislovne težnje pri vsakomur, da si zagotavlja prost dostop do vseh drugih, in da obvladuje dostop vseh drugih do sebe. To sva že s H. Teunejem poimenovala kot – dva zakona dostopnosti. Kolikor bolj se krepijo ekonomske možnosti ter izobrazba prebivalcev, tem bolj – kot vidimo na Koprskem in drugod – se krepijo tudi težnje k zasebnosti bivanja. Hkrati pa se, še prav posebno na območju slovenske Istre, zmanjšujejo možnosti, da bi to zasebnost dejansko uveljavljali s prostorskim distanciranjem od drugih, na do sedaj znani način, tj. v okviru bolj razpršene naselitve. To pa terja odločno preusmeritev in uveljavljanje zahtevnejših oblik prostorske organizacije, kot jo poznamo pri nas po drugi svetovni vojni, ko je prevladovalo preprosto agregiranje bivališč ali t.i. »parcelni urbanizem« (hiša sredi parcele). Vsaj smer iskanja je nakazal arhitekt Moshe Safdie z vzorcem visoke gostote in hkrati visoke stopnje zasebnosti bivanja kot zgled za HABITAT v Montrealu 1967.

Če bi upoštevali subjektivne težnje prebivalcev koprške občine, bi prišlo do zmanjšanja deleža v vseh kategorijah, ki predstavljajo (večjo) gostoto naselitve, povečal pa bi se delež bolj razpršene naselitve. Vprašani skoraj v celoti frontalno zavračajo bivanje v bloku ali stolpnici, hkrati pa bi jih kar devet desetih prebivalo v družinski hiši. Primerjalni podatki kažejo, da se celo krepí težnja prav k bivanju na samem. To je v popolnem nasprotju tako s prostorsko politiko Slovenije kot s tradicionalnim vzorcem strnjenih istrskih naselij, v katerih je bila bolj poudarjena živahnost in življenje na ulici oziroma v odprtih prostorih.

Izjemno visoka privlačnost tega obmorskega prostora za priseljevanje od drugod pa še zmanjšuje možnosti za razpršeno naseljevanje, tako zaradi ekoloških omejitev kot zaradi visokih cen nepremičnin. Nadaljnje priseljevanje bi bilo sicer zaželeno iz ekonomskih razlogov, hkrati pa bi v marsičem slabšalo kakovost življenja sedanjih, v znatnem delu sicer tudi priseljenih, prebivalcev. To pa je ena od osnov za značilno izključevalnost, ki jo v anglo-ameriškem kontekstu v slabšalnem pomenu označujejo kot NIMBY (*Not-in-my-backyard!*) ali celo BANANA (*Build Absolutely Nothing Anywhere Near Anyone!*).

Nalogo in prispevek prostorsko-sociološkega pojasnjevanja teh vprašanj vidim še posebej v tem, da posebnosti preučevanega območja poizkušamo obravnavati v smislu večravske analize: v tem kar je bilo doslej preučevano ločeno, segmentalno, razkrivamo marsikaj skupnega ali pa začenjamo razkrivati tudi razlike po ravneh, kot npr.:

1. izključevanje in vključevanje z vidika posameznika na ravni bivališča, stanovanja, hiše;
2. enako na ravni kraja ali regije ter
3. na ravni nacionalne države.

Pri tem v navidezno malenkostnih razlikah med temi ravnmi razkrivam prikrito zakonitost, ki jo vključuje moja razlaga konvergence in polarizacije družbenega življenja na posameznika in globalno družbo. Npr. medtem ko se tako s pravnega vidika (nedotakljivost stanovanja) kot z vidika kulturnih norm (npr. napovedovanje obiskov) in arhitekturnega načrtovanja krepí zaščita zasebnosti osebne sfere posameznika, pa to ne velja enako tudi za krajevno, regionalno in državno raven. Opravljena raziskava je empirično potrdila pomembno razliko. Namreč med vse večjim vrednotenjem svobode posameznika, da se vključuje ali izključuje iz okolja ter vse bolj omejenimi možnostmi teritorialnih enot, da bi diferencirano obravnavale lastne pripadnike v primerjavi s prebivalci od drugod. (Npr. ko je šlo za prednostne pravice domačinov glede dostopnosti do morja – komunalni privezi ipd.; podobno je bil zelo hitro potreben umik na nacionalno-državni ravni in odprava ustavnih omejitev glede lastništva nepremičnin za prebivalce EU, celo ne glede na etnično ogroženost, ki se s tem povečuje na obmejnih območjih). Torej preprosto ne gre le za vse večjo svobodo posameznih akterjev, temveč hkrati tudi za njihovo vse večjo vezanost na univerzalne norme, ki niso predmet večinskega oziroma ad hoc odločanja.

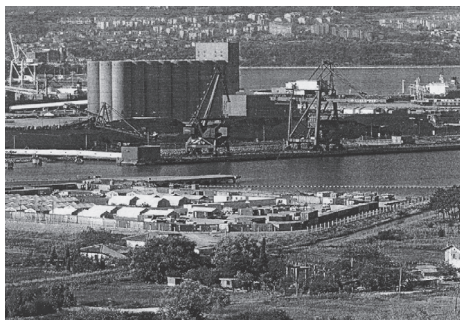
7. *Verjetno pa s tem ne mislite, da lokalne/regionalne in nacionalno-državne oblasti postajajo odvečne v času oz. v primerih, ko moramo sicer upoštevati univerzalne norme?*

Ne to, bistveno se spreminja njihova potencialna vloga, o čemer pa se zdi, da niso ozaveščene. V preteklosti je bilo preveč prisotno aprioristično, frontalno, teritorialno izključujoče in le obrambno usmerjeno razumevanje njihove vloge v smislu alternative »dobiš-izgubiš«. Zato tudi ni mogla uspeti zamisel o istrski euroregiji, še zlasti glede na iredentistične težnje z italijanske strani. Le-te so bile bolj prisotne kot pa novi skupni programi in graditev medsebojnega zaupanja. Poleg tega pa je velika privlačnost in interes za obalno območje nudilo podlago za določeno lagodnost in pasivizacijo lokalnih oblasti, da so bolj le opredeljevale pogoje za pripuščanje različnih interesov na svoje območje, kot pa da bi same prevzemale mobilizacijsko vlogo in selektivno pritegovale razvojno najbolj perspektivne človeške in materialne vire od drugod. Sicer pa prostorska in okoljska politika niti na lokalni niti na nacionalni ravni nista bili poenoteno obravnavani skupaj z gospodarsko, migracijsko, obrambno in drugimi politikami. Tako je v toliko večji meri lahko prihajalo do ad hoc odločitev bodisi v smislu sprejemanja ali zavračanja različnih posegov v prostor mesta ali regije, ali pa je do teh prihajalo neodvisno od lokalnih in državnih oblasti.

8. *Z odpiranjem v svet se torej povečujejo različni zeleni in neželeni vplivi ter posegi v življenjsko okolje prebivalcev. Ali lahko to prikazete z nekaj primeri?*

V svoji razpravi in v tej knjigi sem sicer večjo pozornost posvetil problematiki zasebnosti v ožjem bivalnem okolju. Obravnaval sem šest tipov zasebnosti: vizualno, zvočno in informacijsko ter še zasebnost z vidika obiskov, emisij in zasebnost kot varnost. Vse to zadeva urejanje prostora ter delovanje arhitektov in urbanistov kot tudi pravne in kulturne norme, ki vse bolj ščitijo zasebnost bivališča; komercialni interesi ter informacijska tehnologija pa jo bodisi ogrožajo ali ščitijo. Z vidika globalizacije pa moram opozoriti še na dogajanje v širšem prostoru.

Javnost namenja večjo pozornost predvsem tistemu, kar se pojavlja kot ogrožajoče v zvezi z blagovnimi tokovi in tokovi ljudi. Prav sedaj pa je aktualno, da je npr. občinski svet Mestne občine Koper sprejel sklep, s katerim odločno nasprotuje sleherni gradnji plinskih terminalov: tako na območju občine in tudi na drugih sosednjih vplivnih območjih tržaškega zaliva, tako na morju kot v naselju Žavljje pri Trstu. Včasih nameravani posegi niti niso znani širši javnosti, npr. že pred časom prizadevanja velikega avstrijskega oz. mednarodnega jeklarskega koncerna Voest Alpine, da bi v Koprju pridobil velike prostore za prekladanje železove rude, kar bi bilo sicer ekonomsko gledano koristno, okoljsko pa izjemno škodljivo. Ali pa drugi primer: avgusta leta 2001 so na območju Luke Koper postavili šotorišče in začasno logistično bazo ameriške vojske v zvezi z zamenjavo opreme mirovnih sil Sforja v Bosni in Hercegovini. To je vključevalo tudi pristajanje in vzletanje helikopterjev z rezervno možnostjo – tudi na letališču v Sečovljah, čeprav sicer taki veliki in hrupni helikopterji na civilnih letališčih sploh ne smejo pristajati. Slovenija pa je za določen čas izgubila suverenost nad območjem te baze.

ŠOTORIŠČE IN LOGISTIČNA BAZA AMERIŠKE VOJSKE V LUKI KOPER

Foto: Z. Primožič

Svetovno dogajanje in mednarodnimi odnosi se torej na številne načine izražajo, še zlasti v izpostavljenem obmejnem območju, tudi na lokalni ravni. Pri tem se v procesu globalizacije še povečuje obseg različnih posegov v lokalni prostor. Veliki posegi pa vodijo tudi do velikih lokalnih neskladij in nasprotij v tradicionalno zamejenem in »organsko« raščinem okolju. Do tega lahko prihaja v fizičnem smislu, finančno in gospodarsko, ali pa glede na število udeležencev in kompleksnost dogajanja. Arh. Berislav Iskra (1972) je to prikazal za celotno istrsko obalo glede na nesorazmerno izstopajoče objekte, kot je tudi bernardinski hotel. Le-ta pa je bil zgrajen po načrtih ameriških arhitektov in z mednarodnimi finančnimi sredstvi.

Po drugi strani pa prihaja do sprememb v odnosih med prizadetimi državami s tem, ko se namesto nekdanjih bilateralnih vse bolj krepijo multilateralni odnosi. S čemer pa se zmanjšuje možnost, da večji oziroma močnejši akterji dominirajo in si podrejuje manjše, kar je bistvenega pomena za odnose Slovenije s sosedi. In tu nam evropski in svetovni okvir povezoovanja nakazuje nekakšno emancipacijsko perspektivo majhnega naroda. Relativizira se razlika med majhnim in velikim.

9. *Čeprav poznam nekatera vaša dela, ki posredno ali neposredno zadevajo tudi obramboslovne oziroma varnostne vidike družbeno-prostorskih sprememb, v izhodišču nisem pričakoval, da le-te vključuje tudi vaša raziskava na Koprskem. Prav zadnja misel oziroma razlaga pa bi zaslužila še nadaljnjo obravnavo?*

Koper kot pristaniško in obmejno mesto na stičišču Sredozemlja in Srednje Evrope predstavlja zelo izpostavljeno lokacijo, na kateri se prepletajo in spopadajo različni interesi. Mednarodno poseganje v konflikte in vojne na Balkanu pa je hkrati pomenilo tudi poseganje v lokalni prostor – Mestne občine Koper. To je izzvalo protestno nastopanje civilne pobude proti NATU. Ministrstvo za obrambo pa je odobrilo začasno bazo ameriške vojske na območju Luke Koper. Gre torej za značilen primer hkratnega večravnega vključevanja lokalnih, nacionalnih in svetovnih akterjev, kot to sicer obravnavate v knjigi Luard, Simoniti, Grizold (2001): »Človek, država in vojna«.

Sicer pa gre v dolgoročnem smislu za pomembno preobrazbo v odnosih med sosednjimi državami: od ekspanzionizma, sovražnosti in premikanja meja k njihovem odpiranju, medsebojnemu zaupanju in sodelovanju. Vendar se na obmejnih območjih z Italijo pojavljajo tudi odstopanja od tega. Časovno nekoliko odmaknjen je že poseg italijanske države v zamejsko slovensko etnično ozemlje ob vaseh Boljunec in Dolina, kjer so umestili veliko industrijsko cono Grandi motori in s tem namerno oslabili slovensko prisotnost na tem območju. Na naši strani pa spet prihaja do potencialnega

ogrožanja slovenstva. Ob tem ko ob velikem nesorazmerju med Trstom z nad 200.000 prebivalci in majhnimi vaškimi naselji na Krasu, prvi iščejo prostor v zaledju. Gre torej spet za pretežno enosmerno izpostavljenost. Podobno neparitetne vloge so nakazovale priprave za euroregijo pri nas na meji z Italijo in na Češkem na meji z Nemčijo. Sedanji normativni red EU pa ne nudi potrebne zaščite ogroženi strani. Manjka tudi ozaveščenosti, da bi Slovenija lahko imela pobudo za spremembo tega reda na evropski ravni. V odnosu do EU se kar navajamo na enosmerne vplive in preveč pasivno vlogo ob sprejemanju splošnih »rešitev«, v katerih niso upoštevane naše posebnosti.

10. Navzlic primerom, ki ste jih navedli pa – kot nakazujete – ne gre za frontalno izključevanje, ampak je pomembna predvsem afirmativna vloga in selektivni odnos do širšega sveta?

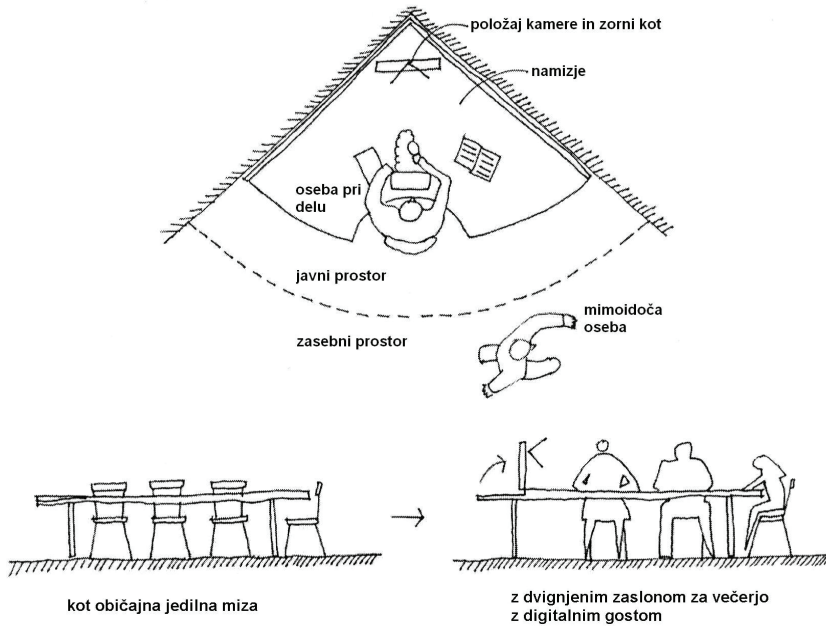
Da, podobno kot bi bilo na ravni doma/bivališča v odnosu do javnih zadev napačno poudarjati zasebno sfero kot a priori izključevanje vsega javnega. Naše zaostajanje za razvitim svetom razkrivam prav v togem ločevanju dveh sfer v obeh primerih. Ko gre za bivališče, bi rekel, da nam manjka podomačenje sedaj preveč odtujene javne sfere. Temu bi morali posvetiti večjo pozornost. Ko pa gre za transnacionalne relacije, pa podobno pogrešam večjo pozornost in iskanje vsega, kar nas lahko dopolnjuje in bogati, še zlasti z vidika ustvarjalnih potencialov v konkretnih, specifičnih lokalnih razmerah.

V zvezi s prvim odpiram temo – kakšna je ali kakšna naj bo prostorska organizacija civilne družbe? O tem še nisem dobil nič napisanega. Primerjalno ugotavljam, da je obravnavanje javnih zadev v Sloveniji na sploh že kar a priori in frontalno izločeno iz bivalnega okolja. Zato pa sem z veliko pozornostjo spremljal, kako je nemška zdravnica, ki je nekaj let z družino živela v Semedeli v najeti hiši, v njej gostila številne prostovoljce, ki so reševali problematiko odvisnikov od mamil. Nekaterim pa je preko prijateljskih povezav in pomoči omogočala bivanje ter izpopolnjevanje v Nemčiji. Nakazujem torej potrebo in možnosti za selektivno podomačenje javnosti. Razprave o »socialnem kapitalu« in civilnih pobudah bi morali »prizemljiti« tudi na podlagi takšnih izkušenj z vidika prostorske organizacije, ko gre za reševanje javnih zadev v zasebnih prostorih.

Statistične ugotovitve, da se v Sloveniji povečuje stanovanjska površina (m²) na posameznika, lahko upoštevamo tudi z vidika možnosti, da bivališče vse bolj dobiva tudi vlogo prizorišča. Ob tem, ko se objektivno izboljšujejo možnosti za to, pa ugotavljam, da gre v Sloveniji v tem pogledu že po miselnosti in navadah za nekakšno zadržanost oziroma konservativizem. Dom je po svojem pomenu pri nas bolj trdnjava kot prizorišče. Gre za določeno

zavrtost glede druženja na domu in skupnega reševanja določenih zadev. Predstave o civilni družbi pa so tudi še preveč zamejeno usmerjene le na upravljanje, kot da to ni sestavina vsakdanjega življenjskega okolja.

Velike spremembe pa prinaša internet. Ilustrativno nam to nakazujejo eksperimentalna raziskovanja na Švedskem z vidika kombiniranja fizične in virtualne prisotnosti.

FIZIČNA IN VIRTUALNA PRISOTNOST PRI DELU IN PRI DRUŽINSKEM OBEDU

Vir: Junestrand, Keijer, Tollmar, Stockholm.

11. Kako pa se stvari spreminjajo v regionalnem in širšem prostoru?

Z ustanavljanjem novih univerz in visokošolskih središč pridobivamo nova žarišča za pritegovanje in ustvarjalno razvojno sodelovanje v širšem prostoru. Če vzamemo konkretno, pa doslej slovenska javnost ni bila kaj dosti seznanjena niti z velikimi znanstvenimi in razvojno-raziskovalnimi dejavnostmi v naši neposredni soseščini, npr. Area Science Park – Padriče, Bazovica v Italiji, Silicon Alps, na avstrijskem Koroškem ipd. Trst poznamo z vidika medetničnih odnosov, skoraj nič pa slovenski mediji ne poročajo o Trstu kot »mestu znanosti«. Na Pugwash konferenci v Hirošimi sem se pogovarjal z več fiziki, ki so imeli najprej prepoznavne težave glede Slovenije; Trst z njegovim znanstvenim parkom pa jim je bil dobro znan. Tudi prizadevanja na Koroškem, kjer jemljejo za svoj zgled Silicijevo dolino iz Kalifornije,

ostajajo slovenski javnosti, politiki in medijem, ki se morajo ukvarjati s pomembnejšimi stvarmi, kot npr. z zamenjavami ministrov in brezštevilnimi aferami – nepoznana! Zakaj? Tu je potrebna poglobljena sociološka raziskava.

12. Ko pa gre za aktivno vlogo lokalnih oblasti, verjetno upoštevate specifičnost obalnega območja, ki je že samo po sebi zelo privlačno?

Ta privlačnost jih dozdevno res nekako razdolžuje in omogoča določeno lagodnost, saj se stvari v večji meri odvijajo že same po sebi. Vendar zaradi nje prihaja tudi do vse večje tekmovalnosti in do kompleksnosti v presojanju o tem, kaj predstavlja najboljšo rešitev. Nasploh pa mesta in občine v Sloveniji še zdaleč nimajo tako aktivne vloge v pritegovanju človeških in materialnih virov, kot jo imajo drugod v razvitem svetu. O tem imajo dosti izkušenj pri idrijskem podjetju Hidria tako iz ZDA kot iz Kitajske. Tudi ob branju zadevne literature me to naše zaostajanje nenehoma preseneča in vznemirja!

13. Ali ste na osnovi vašega intenzivnega raziskovanja slovenskega obalnega prostora prišli do kakšnih novih spoznanj o razmerju med ruralno in urbano Slovenijo v globalni informacijski dobi?

V preteklih desetletjih je bilo opravljenih veliko število zelo podrobnih raziskav o spremembah v prostoru Slovenije, ki so jih – zlasti z geografskega in demografskega vidika – obravnavali kot industrializacijo, urbanizacijo in deagrarizacijo. Podrobno dokumentiranje sicer nedvomnega dogajanja, ki je le sledilo trendom v svetu, je včasih že dobivalo take razsežnosti, da je postajalo samo sebi namen. Danes pa se v kontekstu globalne informacijske dobe zastavljajo številna nova vprašanja, na katera še nimamo zadovoljivih odgovorov. To še posebej velja za podeželje na območju slovenske Istre, ki je doživljalo dramatične spremembe (selitve) že v preteklosti, danes pa je kot obalno in mestno zaledje vpleteno v navskrižje številnih interesov. (Ne)reševanje problemov iz lokalne in regionalne preteklosti se navezuje na globalno sedanost, ko gre npr. za neurejeno solastništvo nepremičnin, kar v veliki meri onemogoča številne programe za razvoj podeželja. Zaradi odsotnosti in izgubljanja stikov s številnimi solastniki ter njihovimi potomci, ki so razseljeni po vsem svetu, so posamezne stavbe in zaselki zapuščeni in propadajo, plodna zemljišča se zaraščajo, oteženo je varstvo ter prenova naravne in kulturne dediščine idr. Razkrival pa sem tudi že vlogo interneta, ki olajšuje iskanje in ponovno vzpostavljanje stikov z izseljenci (npr. enajstega solastnika hiše, ki ga je kupec z iskanjem preko interneta končno našel v Avstraliji).

Ob nemoči in pasivnosti lokalne politike pa ta pomembna problematika, kot posebnost Slovenske Istre, v času pol stoletja ni dobila potrebne pozornosti ter ni našla nobene rešitve na nacionalni ravni, čeprav glede na škodo daleč presega pomen številnih afer dnevne politike.

PORUŠENA HIŠA V OSPU: KDO SO LASTNIKI RUŠEVINE IN KJE SO?

Foto: Z. Mlinar

Ob našem vstopanju v informacijsko dobo so podeželska območja spet zaostajala za mesti in urbaniziranim obalnim območjem. Pojavlja se t. i. »digitalna ločnica«, ker profitna logika ni naklonjena vzpostavljanju potrebne infrastrukture na razpršenem podeželju. Vendar se z vse večjo širokopasovno dostopnostjo tudi raba računalnikov in interneta širi – podobno kot se je pred desetletji televizija – po vzorcu »S-krivulje« širjenja tehnoloških inovacij. Nekateri raziskovalci in lokalni aktivisti so imeli velika pričakovanja o tem, kaj bi v informatizaciji podeželja lahko dosegli s t. i. »telehišo«. Le-ta naj bi predstavljala nekakšno informacijsko-komunikacijsko vozlišče. Vendar se zdi, da se po desetih letih še bolj potrjujejo tudi moji pomisleki glede njene vloge zaradi dolgoročne težnje k individualizaciji, ki se izraža v vse večji razširjenosti rabe računalnikov in dostopnosti interneta na domu. Tudi televizijo smo najprej gledali v javnih lokalih, telefon uporabljali v javnih govorilnicah, toda individualizacija je na pohodu vsepovsod. Seveda ostaja nižja funkcionalna diferenciacija značilnost podeželja; potrebe po druženju pa tudi prehajajo logiko čiste racionalnosti in profita.

14. Ko gre za podeželje, imamo v mislih (bolj) naravno, fizično okolje. Vi pa postavljate v ospredje spremembe v (globalni) informacijski dobi. Kako pa to dvoje povezujete, kaj jim je skupnega?

Čeprav se na prvi pogled lahko zdi, da informatizacija predstavlja odmiikanje od narave ali njeno nadomeščanje, je to razmerje dejansko dosti bolj zamotano. O tem v splošnejših okvirih potekajo razprave v svetovnem merilu

npr. glede razmerja med fizičnim in virtualnim prostorom, nadalje glede vprašanja – ali širjenje komunikacij zmanjšuje potrebe po transportu idr. S tem ko elektronske komunikacije povečujejo dostopnost do informacij, storitev pa tudi do fizičnih dobrin za prebivalce na podeželju ter omogočajo teledelo na domu, izobraževanje na daljavo ipd., prihaja do dalekosežnih sprememb, ki v osnovi spreminjajo vlogo podeželja. Tam kjer je do sedaj šlo le za sekundarna bivališča, za počitniške hiše, internet olajšuje tudi stalno naselitev. To se že potrjuje, še posebej ko gre za ustvarjalne dejavnosti, ki predpostavljajo veliko samostojnost in niso podvržene dnevni nadzoru v okviru hierarhične organizacije. Znani so primeri slikarjev, oblikovalcev, glasbenikov, lektorjev, prevajalcev, informatikov in drugih, ki lahko – krajši ali daljši čas – samostojno delajo na svojih »projektihi« tudi na odmaknjenih lokacijah.

Nisem pa še zasledil, da bi Ministrstvo za okolje in prostor – ki se nasploh še zadržuje v miselnih in akcijskih okvirih predinformacijske dobe – takšnim temam, ki so pred nami, posvetilo kakšno pozornost!? Informatizacija se vsaj v izhodiščih pojavlja v manj otipljivi obliki in je težje prepoznavna zlasti za tiste, ki svojo pozornost osredinjajo na fizične strukture grajenega okolja. Tako prihaja do zaostajanja, dokler se ne zaostrijo problemi, ki so posledica tega procesa. Tu vidim izzive za razmislek še zlasti za arhitekto.

15. Informatizacijo pa povezujete z vašim prednostnim zanimanjem za pojasnjevanje ustvarjalnega oziroma neustvarjalnega okolja. Še kaj več o tem?

Informatizacija pomeni tudi vse večjo telesno negibnost (*»sedentarna družba«*), kar že zaradi zdravstvenih razlogov terja nekakšen »protistrup«. Bolj specifično pa je to obravnaval Richard Florida v svoji knjigi *»Vzpon ustvarjalnega razreda«* (slov. prevod, 2005). V ZDA namreč prav mladi, ustvarjalni in talentirani »delavci znanja« najbolj težijo k temu, da se nase-ljujejo v krajih in regijah, v katerih jim je na voljo, ne le pestro in živahno mestno okolje, ampak tudi obilo možnosti za aktivno rekreacijo v naravnem okolju, kolesarske in pohodniške poti, plezanje, vodni športi ipd. Prav to pa – poleg privlačnosti same obmorske lege in navzlic raznim nedorečenostim – najdejo na območju slovenske Istre. Vendar se ozaveščanje o tem še pre-več navezuje le na turizem nasploh, premalo pa na selektivno pritegovanje ustvarjalnih posameznikov.

Ne poznam primerov, ko bi občine v Sloveniji prav izrecno izražale svojo privrženost selektivnemu pritegovanju človeških virov na takšen način. V ospredju je pozornost do graditve ali prenove nogometnih stadionov npr. v Ljubljani, Mariboru, Kopru in drugod. Ne da bi zavračal tudi to obliko športnega delovanja, stadion vendarle ohranja klasično delitev na gladiatorje in spektatorje; na manjšino aktivnih in večino pasivnih. To pa ne more

MNOŽICE NA STADIONIH OHRANJAJO PASIVNO VLOGO »SPEKTATORJEV«

simbolizirati privrženosti k ustvarjanju pogojev za aktivno rekreacijo, kakršno potrebujejo ustvarjalni in sedentarni »delavci znanja« v informacijski dobi. Naša mesta torej, ne glede na to kaj imajo formalno zapisano v svojih programih, niso usmerjena tako, da bi se prednostno uveljavljala kot »ustvarjalna mesta« (creative cities), kar je postala nekakšna tema dneva razvitega sveta.

16. *Ob danes že kar nepregledni svetovni literaturi o »glokalizaciji« (Roland Robertson, 1995 in drugi) pa gotovo lahko pojasnite, kaj pri tem vi štejete za vašo pomembno razlago, ki hkrati nudi tudi usmeritve za prakso?*

Prav na podlagi empiričnega raziskovanja na Koprskem sem si lahko sam – in mislim, da to sedaj lahko ponovimo tudi za druge – najbolj prepričljivo razjasnil, da se globalno sicer lahko, ne pa nujno in v vsakem primeru, uveljavlja kot negacija lokalnega in vice versa. R. Robertson je pisal o univerzalizaciji partikularnega in partikularizaciji univerzalnega ter o glokalizaciji kot vzajemnemu zblíževanju in prežemanju globalnega in lokalnega. Vse večjo pozornost se posveča različnim hibridnim tvorbam. V sferi političnega delovanja pa je bil v Sloveniji po osamosvojitvi uveljavljen ustavni red, ki je izražal strah pred odcepitvijo obmejnih krajev oziroma regij in je zato utrdil centralizem na račun lokalne in regionalne avtonomije ter njihovih posebnosti. Tako v knjigi kritično opozarjam, da je prišlo do »getoizacije« (zamejevanja, dušitve) namesto do »glokalizacije« lokalne demokracije, kar je v nasprotju s temeljnimi razvojnimi trendi in se bo prej ali slej moralo spremeniti z uveljavljanjem bolj partnerskih odnosov in z večravenso soudeležbo v oblasti.

Nenehoma pa se vračam k primeru vasi pod Kraškim robom, ki se zdi, da najbolj nazorno pojasnjuje, kako se lahko lokalne posebnosti uveljavljajo v globalnem kontekstu. V mislih imam vas Osp v dolini pod Črnim kalom, nad katero se dviga kamnita stena, ki za vaščane v preteklosti ni imela nobene vrednosti. Šele ko so jo začeli »odkrivati« športni plezalci iz Trsta in Ljubljane ter potem iz vsega sveta, je postala privlačna in znamenita za vse širši krog navdušencev; saj sedaj prihajajo plezalci od vsepoovsod – iz Avstralije in iz Argentine.

PLEZALCI OB KRAŠKEM ROBU NAD OSPOM

Foto: Z. Primožič

Ta lokalna posebnost z odpiranjem in povezovanjem s svetom torej ni izgubila, ampak je še povečala svoj pomen. Vendar do takih uveljavitev ne pride samodejno, temveč je odločilna vloga angažiranih posameznikov in skupin ter njihovega interesnega povezovanja v transnacionalnih omrežjih.

Uspeh posameznih krajev, občin, regij ali držav je v današnjih razmerah v veliki meri odvisen prav od tega, kolikšno pozornost posvečajo razkrivanju svojih fizičnih, družbenih in kulturnih posebnosti, ki jih je mogoče uveljavljati v kontekstu in procesu globalizacije. To terja nenehno raziskovanje in poznavanje primerjalnih prednosti danega okolja in razmer v svetu.

17. Vrniva se še k vaši kritiki sedanjega ustavnega reda, ki zadeva »getoizacijo« lokalne demokracije. Čeprav gre pri tem bolj za nekakšno notranjo zadevo naše države, ste jo vendarle izpostavili. Zakaj?

Tako moje raziskovanje kot tekoče spremljanje dogajanja pri nas me prepričuje, da gre tu za eno največjih napak naše politike v samostojni Sloveniji. Sedanja normativna ureditev je v pravem nasprotju z dolgoročnimi trendi in v več pogledih deluje kot blokada razvojnih prizadevanj. Ta ureditev bolj izraža čas in miselnost vestfalskega reda evropskih držav kot pa čas, ki ga v sociologiji označujemo kot prehajanje »od prostora krajev k prostoru tokov«.

Ob podcenjevanju dejanske povezanosti in prežemanja dogajanja v prostoru je bila lokalna samouprava normativno zamejena na čisto in izključno lokalne zadeve. Takih pa je zmeraj manj!? Četudi z namenom, da bi preprečili vmešavanje države, takšna ureditev ne more biti primerno zagotovilo lokalne samostojnosti. Saj danes vse bolj prehajamo od uveljavljanja samostojnosti s frontalnim izključevanjem k samostojnosti, na osnovi selektivnosti. Tako se je ob »getoizaciji« lokalne demokracije osamosvojil politični center države, ki se je – ob že siceršnji dediščini nedemokracije – znebil vezanosti na lokalno volilno bazo.

Če k temu dodamo še nezaupanje do obmejnih regij ter pomen strankarske hierarhije, pridemo do političnega centralizma, kakršnega imamo. Le-ta pa še nadgrajuje naš zgodovinski demokratski deficit ter podaljšuje in krepi deformacije javnosti oziroma medijev, ki ožijo svojo pozornost na političnih vrh. Zapostavljajo pa ustvarjalne potenciale prebivalcev.

18. Tu se zdi, da načenjate aktualna politična vprašanja, katerih reševanje je odvisno tudi od vloge družboslovcev, ki so diplomanti naše in drugih fakultet?

Moja ocena je, da je v slovenski politični in medijski sferi prišlo do odtujitve od pristnega vsakdanjega življenja ljudi. Usmeritev v centre strankarskega odločanja zožuje vsebino političnih preokupacij na dogajanje v ozkem krogu ljudi, krepi enosmerne vplive in zmanjšuje odzivnost na pobude iz baze. Tudi odzivnost na strokovne pobude! To je tako moja osebna izkušnja kot izkušnja številnih znancev in kolegov. V naši kulturi nismo še nikoli uveljavili odzivnosti, kakršno so dosegli že v marsikateri razviti državi. Namesto da bi sedanji politični sistem to korigiral, pa dejansko še utrjuje. Neodzivnost vodilnih posameznikov in državne uprave se zdi, kot da je postala neka kšna vrednota, vsaj za njih!? Kot da se ravno na ta način izkazuje veličina in pomembnost položaja; torej na način, ki ga v razviti družbi štejejo za – nekulturno vedenje!

Vendar pa ne gre za nekakšno usodno danost. Saj gre za ljudi, ki so se strokovno in etično formirali – ali pa se niso – na ustreznih fakultetah. Navzlic imanentni logiki sistema, vidim torej še znatno polje variabilnosti. Na tej osnovi pa bi lahko uveljavljali tako vrednotenje demokratičnosti in spoštljivosti do ljudi kot tudi strokovnosti, znanja in ustvarjalnosti.

Da bi to dosegli, pa potrebujemo tudi močne strokovne organizacije, ki bi s svoje strani zaostrovale standarde delovanja na posameznih področjih, na katerih se sedaj na široko uveljavlja samovolja posameznih politikov, tako na ravni občine kot republike. Ali so te strokovne organizacije opravile svoje, če so nemo pristajale, da vrhunski politični položaj za njihovo področje prevzame posameznik – brez minimalnih strokovnih kvalifikacij?

Novinarji, politologi in sociologi bi lahko ob intenzivnejšem medsebojnem sodelovanju – že pri študiju na fakulteti in kasneje v praksi – uveljavljali drugačno prakso, kot jo imamo sedaj, ko mediji vso pozornost osredinjajo le na politično »vrhuško«. V tem pogledu preprosto ne gre (le) za profitno logiko. Saj skoraj ni razlike med javno televizijo, recimo Slovenijo 1 in POP TV!? Torej gre tudi za odsotnost strokovnih standardov, ki bi morali preprečevati takšno vsebinsko osiromašenje medijev, kakršnega prav sedaj doživljamo z vsemi ekscesi. V tem smislu pa v Sloveniji potrebujemo okrepitev profesionalnih standardov v javnem delovanju.

19. Bili ste eden prvih raziskovalcev globalizacijskih procesov tako pri nas kot tudi v svetovnem merilu. Kako ocenjujete aktualno gospodarsko krizo, ki nekatere navaja na sklepanje, da so bile ocene o nastajanju globalnega sistema preoptimistične, in da bomo verjetno ponovno doživeli zapiranje sistemov na nižjih ravneh?

Bilo bi pretenciozno, če bi se kot raziskovalec globalizacije počutil kompetenten za presojanje specifičnih finančno-gospodarskih vprašanj. Prišel sem pa do določenih spoznanj o dialektiki odpiranja in zapiranja na vseh ravneh teritorialne organizacije družbe.

Tako po dveh desetletjih intenzivnih raziskovanj globalizacije v svetu in pri nas, razkrivam kar številne enostranskosti in tudi povsem napačne razlage. Le-te sem predstavil v svojem referatu – *»Global Studies and Dialectics of Social Change«* na mednarodni konferenci septembra 2009, na londonski univerzi (Egham). Začetnim poenostavljenim predstavam o tem kaj se dogaja, z določeno zamudo sledijo kritike in popravki, še kasneje pa bolj celovito razumevanje dejanskih sprememb. Opozoril sem, da preprosto ne gre le za vse večjo odprtost in za odpravljanje meja, za »svet brez meja« (Lester Brown, 1973), ampak da se – ob vse večji heterogenosti – porajajo tudi nove, npr. z novimi oblikami (samo)izključevanja v t.i. *»gated communities«*, »ograjene skupnosti«. Vendar le-te ob naši majhnosti niti v Kopru niti v Sloveniji nasploh (še) niso jasno razpoznavne. Hkrati pa se, paradoksalno, z vse večjo odprtostjo v svet vse hitreje bližamo svetu kot zaprtemu sistemu.

Namesto poenostavljenih predstav o *»koncu oddaljenosti«* (Frances Cairncross, *»Death of Distance«*, 1997) prihajamo tudi do spoznanj o velikem

pomenu bližine z vidika neposrednega povezovanja iz oči v oči (face-to-face relations) fizično prisotnih posameznikov; npr.

- *tedaj, ko gre za racionalno reševanje bolj kompleksnih zadev, kot tudi*
- *tedaj, ko gre za čustveno in doživljajsko pomembnost določenih dogodkov.*

Oboje terja fizično prisotnost in je odločilnega pomena za oživljanje prostorov starih mestnih jeder.

Enostranskemu razumevanju globalizacije kot širjenju svetovne uniformnosti so šele z določenim zaostankom sledila spoznanja, da gre hkrati tudi za povečevanje raznovrstnosti; in nadalje, da deteritorializacijo spremlja tudi reteritorializacija! Pričakovanjem, da se bo – še zlasti pod vplivom informacijsko-komunikacijske tehnologije – povečevala razpršitev naseljevanja v prostoru, in da se nakazuje celo »konec mest«, je sledila vse večja pozornost novim oblikam koncentracije ali strnjenosti ljudi ali določenih dejavnosti, tako kot npr. »kulturnim četrtim« ali strnjenim »kulturnim grozdom« (clusters), »inovacijskim grozdom« ali »območjem«, velikim koncentracijam v »globalnih mestih« idr. Spremljanju teženj k vsepovsodnosti z zaostankom sledijo spoznanja o izključnosti posameznih lokacij; težnjam k univerzalizmu pa kritično zavračanje tega in zahteve po podomačenju (indigenization).

DOUGLAS KELLNER, HENRY TEUNE IN ZDRAVKO MLINAR
NA POSVETOVANJU O GLOBALIZACIJI

Skupni imenovalec teh enostranskosti in zapoznelih spoznanj pa je nerazumevanje dialektike protislovnosti družbenih sprememb, ki terja razkrievanje nasprotij, tako z vidika njihove enotnosti in prežemanja kot z vidika njihovega spopadanja in izključevanja. Sestavni del dialektičnega pristopa

je tudi celovitost, ki ni bila upoštevana z vidika razmerja med družbenimi in fizičnimi razsežnostmi globalizacije. Zamejitev sociološkega (družboslovnega) raziskovanja le na družbene procese je že sama po sebi puščala ob strani vprašanja o mejah rasti – in torej tudi mejah mobilnosti oziroma tokov ljudi in dobrin – z ekološkega vidika.

Danes pa tudi sociologi že razpravljajo (tako kot npr. Hans Geser, švicarski sociolog iz Züricha) o tem, do kakšnih posledic bo prišlo zaradi (vse) višjih cen goriva ter zaradi ekološko utemeljenega omejevanja letalskega prometa po posameznih regijah in tipih naselitve ljudi.

20. Kdor se ukvarja z razvojnimi vprašanji, dejansko raziskuje prostor in čas kot usodno povezani dimenziji. Ali ste v svoji pretekli raziskovalni praksi razmerje med prostorom in časom doživljali drugače kot danes, ko pravimo, da se je prostor zelo skrčil, čas pa vse hitreje beži?

Časovna razsežnost bivanja in življenja ljudi je v raziskovanju mest oziroma lokalnih skupnosti močno zapostavljena. Paradoks, ki mi že dolgo predstavlja velik izziv – pa je še posebej v tem, da je zapostavljena in nerazdelana tudi v stanovanjskem, urbanističnem in prostorskem načrtovanju, torej v dejavnostih, ki se vsaj v besedah prav osredinjajo na prihodnost in s tem na časovno razsežnost. V knjigi sem ji posvetil precejšnjo pozornost, pri čemer sem se poizkušal približevati zamisli, da bi bila pravzaprav potrebna integralna prostorsko-časovna obravnava. Globalizacija kot prostorsko širjenje delovanja in povezovanja ljudi (Anthony Giddens jo nekoliko poenostavljeno predstavlja kot »*stretching of social relations*«) že sama vključuje tudi nujne spremembe v časovni organizaciji življenja ljudi. Že v razpravah Rimskega kluba v sedemdesetih letih so opozarjali na hkratno širjenje prostorsko-časovnih horizontov. Usmeritve k hkratnemu upoštevanju obeh je nakazal tudi Torsten Haegerstrand oziroma časovna geografija. Povsem izkustveno pa se je najbolj nazorno pokazala prav v Kopru kot pristaniškem mestu, kjer blagovni tokovi z vsega sveta terjajo tudi časovno neomejene storitve in torej »kolonizacijo časa« (Murray Melbin, 1987) v smislu 24 ur na dan, 7 dni v tednu in 365 dni na leto, s čemer se označuje t.i. »štiriindvajseturno družbo«. Tu pa se hkrati zaostrujejo neskladja in problemi ljudi v kraju, kjer sicer prevladuje drugačen ritem vsakdanjega življenja; npr. brez javnega prevoza v nočnem času kot problem zaposlenih v Luki Koper pa tudi potnikov na velike razdalje v letalskem prometu. Obenem pa se – še zlasti na podlagi nove informacijske in komunikacijske tehnologije – povečuje svoboda izbire ter možnost in nuja še nadaljnje individualizacije.

21. Knjiga o prostorsko-časovni organizaciji bivanja je prvi del trilogije. Kaj nam lahko poveste o drugem in tretjem delu trilogije?

Čeprav se nisem izrecno opredelil, da gre za trilogijo, me je obsežnost proučevanja snovi in gradiva na Koprskem ter od drugod primorala, da sem že del te celote predstavil v prvi knjigi. Ker v njej še niso zajeta kar pomembna spoznanja o spremembah z vidika informatizacije in globalizacije, najprej niti nisem želel prve knjige predstaviti samostojno, same zase. Da me čas ne bi preveč »prehitel« pa sem to vseeno storil.

To pojasnilo štejem za potrebno, da ne bi prihajalo do napačnega razumevanja te knjige prav glede tistega, kar sicer upoštevam oziroma obravnavam, vendar vanjo še ni vključeno. Spremembe na tem predmetnem področju so danes že dosti bolj izrazite in prepoznavne, kot so bile na začetku mojega raziskovanja na Koprskem. Hkrati pa je tudi družboslovno raziskovanje novosti v svetu v zadnjem desetletju obogatilo dostopna spoznanja na tem področju. Oboje pa terja še razširjeno obravnavo v nadaljnjih objavah. Pri tem se bom sicer še nadalje opiral tudi na svoja preučevanja na Koprskem, v večji meri pa bom vključeval inovativno prakso in teorijo iz vsega sveta, in sicer od tam, kjer se najprej pojavlja.

Srž mojega sociološkega zanimanja in preučevanja pa bo vse bolj osredinjena na razkrivanje in pojasnjevanje spodbudnih in nespodbudnih okolij za ustvarjalnost in inovacije. S tem naj bi hkrati zapolnjeval sedanjo praznino med ekonomijo in psihologijo ter nakazoval usmeritve za uresničevanje ustvarjalnih zmožnosti ljudi z vidika prostorsko-časovne organizacije vsakdanjega življenja ljudi, ki vse bolj dobiva tudi globalne razsežnosti. V kolikor se vsakdanjost kot samoumevno enači z lokalnostjo, s tem vse bolj zaostajamo za dejanskim prostorskim razširjanjem življenja ljudi.

B. PET DESETLETIJ SOCIOLOGIJE NA SLOVENSKEM IN OSEBNE IZKUŠNJE

22. Na tem mestu ne gre za to, da bi poskušali celovito zajeti polstoletne izkušnje sociološkega delovanja in uveljavljanja sociologije pri nas po drugi svetovni vojni. Pa vendar, vsaj na kratko: Kako vi ocenjujete prehojeno pot naše sociologije?

Gre za zahtevno, kompleksno vprašanje, ki terja in bi zaslužilo posebno preučitev ter daljšo obravnavo. Moj odgovor je zato lahko bolj le opozorilo na to, kaj je že bilo storjeno in kaj je še treba storiti. Ker pa gre za daljše obdobje uveljavljanja sociologije pri čemer sem sodeloval, in to občasno tudi ocenjeval, je na voljo že kar nekaj zapisov o »prehojeni poti«. Le-te name ravam kmalu strniti in jih izdati v knjižni obliki. Najbolj analitično sem se takšne naloge lotil pred petimi leti, ko je šlo za štiridesetletnico Slovenskega sociološkega društva. Tedaj sem opravil tudi spletno anketo med diplomiranimi sociologi in predstavil kritične ugotovitve – ki jih ne bi ponavljal – v

Družboslovnih razpravah. Drugo temeljitejšo preučitev našega preteklega delovanja sem opravil ob 40-letnici Teorije in prakse in jo predstavil v prispevku *»Iz preteklosti v prihodnost v družbi in družboslovju«* (TIP, 2004). In naj omenim še večjo akcijo, ko sem skupaj s tedanjim glavnim tajnikom SAZU-ja, prof. Goričarjem in kolegom Nikom Tošem, organiziral posvetovanje *»Stanje in razvoj družbenih ved v Sloveniji«*. V ta namen pa sem pripravil obsežen uvodni referat (preko 100 str.). Sicer pa je bilo še več javnih razprav, na FDV npr. ob značilnih obletnicah Fakultete idr., ki so si zastavljale podobno nalogo.

23. *Mogoče bi kompleksnost teme zožila tako, da bi tudi na tem mestu upoštevala predusem vaš značilni zorni kot in torej prostorsko-časovni kontekst sociološkega delovanja?*

Polstoletno obdobje sociologije seveda vključuje tri desetletja v okviru nekdanje Jugoslavije in dve desetletji v slovenski državi. Poleg teritorialnega pa gre še za ideološko-politični kontekst, ki je bistveno določal obstoj in vlogo sociologije. Npr. že v okviru katolicizma in socialističnega gibanja, ki sta prehajala državne okvire. Z radikalnim nastopom povojne politike v imenu univerzalističnih postavk marksizma je bila prekinjena predvojna, sicer še zelo marginalno prisotna, sociologija. Ob privrženosti zgodovinskemu materializmu je postala povsem odvečna. Vendar se je kmalu pokazalo, da socialno-filozofski univerzalizem ter vizionarstvo, ki nista izhajala iz domačih razmer, še pretežno predindustrijske družbe, ne moreta dajati konkretnih in pravih odgovorov v praksi.

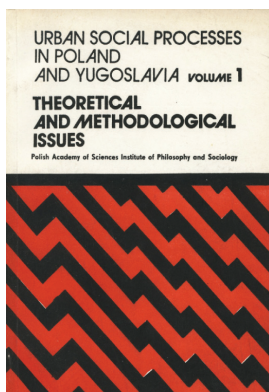
Pri tem je šlo najprej le za konkretizacijo znotraj splošno in vnaprej opredeljenih teoretskih okvirov marksizma npr. v slogu *»Kaj je Marx (Lenin) resnično rekel?«* Konkretizacija pa je eo ipso vključevala tudi veliko možnost odstopanja od doktrine, ki je pretenciozno prehitevala objektivne razmere pri nas. Inherentno takšni situaciji ob porajanju sociologije je torej že bilo konfliktno razmerje med sociologi in oblastjo.

Po razpadu prejšnjega političnega sistema pa razkrivam marsikatero podobnosti tam, kjer naj bi danes šlo za povsem drugačno prakso. Ideologija prejšnjega sistema je temeljila na logiki izključevanja, kakršna je v jedru teorije o revoluciji in razrednem boju oziroma izkoriščanju ter ekonomskem in kulturnem imperializmu. S frontalnim zavračanjem vsega prejšnjega, namesto z njegovim selektivnim nadgrajevanjem, pa tudi današnja teorija in praksa v Sloveniji še nadalje deluje podobno izključujoče. V sedemdesetih letih smo bili sociologi predmet kritike, če smo uporabljali splošni pojem participacija, ki da ni uporabljen za razumevanje specifično jugoslovanskega samoupravljanja. Po osamosvojitvi Slovenije pa je pojem samoupravljanje praktično izginil iz družboslovnih obravnav in javne uporabe sploh. Kaže,

da se bo sedaj spet pojavljal, vendar šele po vzorih od drugod, namesto da bi to bila naša komparativna prednost.

24. *Ko ste že uporabili oznako – po vzorih – kako pa lahko komentirate nekdanje kritike tujih vplivov, zlasti ameriških?*

V šestdesetih letih je bila ameriška sociologija v svetu izrazito prevladujoča, še zlasti pa v empirično-metodološkem smislu. Hkrati je bila Evropa še zelo fragmentirana. To je tudi zame osebno predstavljalo izziv. Nisem a priori zavračal znanja, kjer je bilo. Hkrati pa sem se konceptualno in akcijsko odzval na te razmere. ZDA so imele vlogo nekakšnega svetovnega jedra, ki je radialno razširjalo svoj vpliv. Sociologi evropskih držav pa smo bili – gledano tangencialno – nepovezani in s tem še bolj v podrejenem položaju. Npr. pri nas in na Poljskem smo poznali vse podrobnosti o Čikaški šoli na področju urbane sociologije, zelo malo pa smo se poznali med seboj. Potrebna je bila torej nekakšna tangencialna koalicija. In to sem tudi organiziral s poljsko-jugoslovanskimi srečanji in povezavami na področju urbane sociologije. Danes ne gre več za tako enosmeren in dominanten vpliv ZDA. Koncept tangencialna koalicija, ki sem ga zasnoval v mojem raziskovanju v Novi Gorici, pa upam, da bo še dajal določene usmeritve v kontekstu prostorske sociologije. Podobno kot moje druge konceptualne inovacije, npr.: »kolektivni potencial«, »tipologija zasebnosti«, »de-hierarhizacija«, »individualizacija«, »prostorska sociologija«, »delegitimizacija hegemonije«, »vseživljenjsko okolje« idr. Seveda pa so možnosti za njihovo širšo uveljavitev omejene.

»TANGENCIALNA KOALICIJA«: SODELOVANJE POLJSKIH IN JUGOSLOVANSKIH URBANIH SOCIOLOGOV (srečanje v Velenju, 1980)

25. *Kolikor mi je znano, časovni okvir vašega profesionalnega delovanja povsem sovпада s časom pojavljanja in uveljavljanja sociologije? Kako se je za vas to pričelo?*

Ko sem l. 1953 začel s študijem na ljubljanski univerzi, se še v vsem njenem delovanju nikjer ni pojavljal predmet sociologija. Glede na moje dotodanje doživljanje in zanimanje za družbeno življenje v različnih okoljih pa mi je bil še najbližji študij na Pravni fakulteti. Tu je prav v tistem času delovalo nekaj markantnih osebnosti, kot so bili profesorji Jože Goričar, ki je v študijskem letu 1953/54 v prvem letniku predaval »uvod v družbene vede«, Gorazd Kušej je predaval predmet »teorija države in prava«, kot pravnik, izobraženca in politika sta izstopala Makso Šnuderl in Lado Vavpetič, svojo univerzitetno kariero je ravno začel Aleksander Bajt, na čelu študentske organizacije se je proslavil Janez Šinkovec, ki je organiziral celo prvo študentsko stavko po drugi svetovni vojni na ljubljanski univerzi.

Sociologija je sicer že bila priznana pred drugo svetovno vojno. Vendar je bila še dokaj obrobna v odnosu do teologije, filozofije in pravoznanstva. Po vojni so jo kot »buržoazno znanost« nadomeščali z marksizmom oz. zgodovinskim materializmom. Tedaj so se ji vsebinsko še najbolj približala Goričarjeva predavanja. Le-ta so me najbolj pritegnila, a hkrati niso potešila moje radovednosti. Zato sem mu predlagal, da bi uvedli še dodatne možnosti za poglobljeno sociološko študijsko delovanje v višjih letnikih. Goričar je mojo pobudo sprejel in tako je v študijskem letu 1954/55 začel delovati »sociološki proseminar«, kot prva uradna oblika pojava sociologije na UL v povojnem času. V tem okviru smo najprej obravnavali nekatera teoretična dela, nato pa 1956 l. izvedli tudi prvo empirično sociološko raziskavo, in sicer o tem, kako industrijski delavec preživlja prosti čas (anketa v tovarni Alpina v Žireh ter v Metalni in Boris Kidrič v Mariboru). Sledila pa je tudi uvedba sociologije kot enega od predmetov pravnega študija. Diplomanti Pravne fakultete so kasneje izoblikovali tudi jedro Visoke šole za politične vede bodisi, da so se usmerili v politologijo – tako kot Vlado Benko, Adolf Bibič, Ernest Petrič, Boštjan Markič, Janko Rupnik ali sociologijo – Peter Klinar, Niko Toš, Zdravko Mlinar.

Glede na to, da je bil Goričar vključen v zgodnejše razprave in priprave za ponovno uvajanje sociologije v jugoslovanskem merilu, se je tudi meni odprla možnost, da sem se 1958 l. v Beogradu vključil v prvi podiplomski študij sociologije v državi. Tega so z združenimi močmi uvedli in vodili renomirani profesorji in raziskovalci, kot so bili poleg Goričarja še npr. Radomir Lukič, Vojin Milič, Rudi Supek; občasno pa so se vključevali še drugi, tudi iz Francije, ZDA, Poljske in od drugod.

Večja koncentracija družboslovcev, ki se niso bili pripravljene odreči sociologiji preprosto zaradi ideoloških zamejitev, je tako najprej v Beogradu omogočila ustanovitev Jugoslovanskega sociološkega združenja, revije Sociologija ter sociološkega oddelka v novem Inštitutu za družbene znanosti. V svojem prikazu in oceni tega dogajanja sem v Naših razgledih 1959 l. zapisal, da – ostajati v neki družbeni znanosti samo pri spoznanjih prejšnjega

stoletja, ignorirati konkretno družbeno stvarnost in s frazeologijo nadomeščati znanstveno raziskovalno delo ter njegove teoretične posplošitve, gotovo pomeni njeno obsodbo na sterilnost in stagnacijo.

26. *Kaj je torej konkretna osnova za sedanjo počastitev petdesetletnice sociologije v Sloveniji?*

Dogajanje na Pravni fakulteti štejem za nekakšno predhodnico, da je – podobno kot v Beogradu – nato tudi v Ljubljani prišlo do institucionalne osamosvojitve profesionalnega sociološkega delovanja. Pet desetletij označuje čas od ustanovitve Inštituta za sociologijo in filozofijo pri Univerzi v Ljubljani 1959 leta, oziroma od ustanovitve oddelka za sociologijo v okviru Filozofske fakultete UL 1960 leta. S tem sta se pojavili dve kondenzacijski jedri, ki sta omogočila celovitejšo zasnovo in aktiviranje raziskovalne in pedagoške funkcije v njunem medsebojnem dopolnjevanju. Zadrega, ker je bilo treba vzpostavljati sociologijo »brez sociologov«, je imela hkrati tudi svojo pozitivno plat, saj je to terjalo vključevanje ljudi z različno vsebinsko in metodološko (pred)izobrazbo. Tako smo se medsebojno dopolnjevali, in to nas je že v izhodišču tudi bogatilo.

Z metodološkega vidika so bili za anketna raziskovanja najbolj usposobljeni psihologi. Še zlasti skupina, ki je že predhodno opravljala raziskave v okviru ministrstva za notranje zadeve (Stane Saksida, Marko Peršič in drugi). To pa je hkrati pomenilo, da je – ob določeni negotovosti ob tem porajanju novega – imela tudi izhodiščno zaupanje politike, v imenu katere je sicer na čelu stal Boris Zihlerl, v začetku glavni akter tega dogajanja in prvi direktor Inštituta.

Zihlerl je bil sicer predvsem ideolog in politik, ki se je v jugoslovanskem merilu uveljavljal kot interpret zgodovinskega in dialektičnega materializma v njegovi bolj shematski različici. V objavljenem nastopnem predavanju za predmet »*Teorija družbenih ved*« na Filozofski fakulteti 1954 leta z naslovom – *Zgodovinski materializem in sodobna »sociologija*« – je o sociologiji še govoril le kot o »buržoazni sociologiji« ali pa jo je označeval z narekovanjem.

Določena liberalizacija v petdesetih in šestdesetih letih, stališča Goričarja, Lukiča in drugih ter konkretne potrebe družbene prakse pa so vendarle vplivale tudi nanj. Prepoznaval je potrebo po uvajanju t.i. posebnih sociologij. Meni je prepustil, da po svoje zasnujem, kako naj bi »pokrili« sociološko tematiko mesta in podeželja. Glede na dolgoročno perspektivo pa sem oboje postavil na skupni imenovalec kot – sociologijo lokalnih skupnosti, kar sem kasneje še razširil z zasnovo prostorske sociologije. To je sicer pomenilo, da sem anticipiral kasnejše zblíževanje ter prežemanje mesta in podeželja, hkrati pa sem se s tem nekoliko odmaknil od bolj specifičnih

vprašanj, ki so se jim posvečali npr. naši urbanisti, ki so se bolj nagibali k urbani sociologiji. To pa je otežilo moje stike z njimi. Podobno pa glede problematike podeželja.

27. *Kako pa ste nasploh doživljali tedanje razmere in vzdušje v času porajanja sociologije?*

Dinamični družbeni kontekst, širina sociološkega področja in osebna nagnjenost k razkrivanju ter aktiviranju razvojnih potencialov za razvoj – vse troje me je v začetnem obdobju navajalo k prepričanju, da »gradimo« nekaj novega in pomembnega. To pa je terjalo, da smo že tedaj, ko nas je bilo najmanj, prevzemali odgovornost na široki fronti družbenega delovanja. Znani francoski sociolog Albert Meister na École Pratique des Haute Études, Paris, ki ga je pritegnila inovativnost delavskega samoupravljanja v Jugoslaviji, je hkrati izražal svoje presenečenje zaradi tukajšnje izredne družbene mobilnosti. Do vzpona nižjih družbenih slojev, do kakršnega je prišlo pri nas v kratkem času po drugi svetovni vojni, je bilo v Franciji in Švici potrebno vsaj stoletje ali dve.

Torej novosti, izvirnost, odpiranje v svet, usmerjenost v boljšo prihodnost za katero je treba tudi dosti žrtvovati ...! Osredinjenje na sociologijo v tedanjem vzdušju in razmerah ni pomenilo – zamejiti se na kabinetno delo, ampak še več javnega delovanja ter delovanje v še številnejših vlogah – raziskovalca, pedagoga v reševanju upravnih in »samoupravnih« zadev in drugo. Vse to pa je imelo tudi negativne posledice, saj ni bilo zadosti časa za solidno pripravo in za poglobljeno obravnavo posameznih nalog. Tomaž Bizajl, kot tedanji študent sociologije na Filozofski fakulteti, takratne razmere prikazuje v svoji knjigi *»Čas velikih pričakovanj«* (2009).

Prehitro smo se znašli v vrvežu dinamičnega družbenega dogajanja. Hkrati pa tudi v vzdušju povojnega časa in socializma, ko so »družbeno zavednost« in angažiranosti posameznika ocenjevali bolj na osnovi njegove fizične prisotnosti in vključenosti v kolektivne akcije kot pa glede na njegov intelektualni prispevek. Ob tem ko so politično vrednotili predvsem fizično prisotnost na sestankih, smo hkrati doživljali nekakšen izpraznjen in sterilen kolektivizem. Šele zapoznelo je prišla reakcija: *»Marx se ni boril na barikadah, ampak v British Library!«*

Res pa je spet, da je prav tedanje dogajanje pri nas pritegovalo svetovno pozornost in nam hkrati odpiralo pot v svet. Tako je naše delovanje in življenje nasploh v marsičem postajalo celo bolj svetovljansko, kot pa je bilo v sosednji Avstriji in Italiji.

Pred nekaj leti me je pritegnila študija, ki jo je predsednik Ameriškega sociološkega združenja Michael Burawoy ob 100-letnici združenja predstavil kot poziv *»For Public Sociology«*. Toda v kontekstu in vzdušju, ki sem ga

nakazal, bi lahko rekli, da smo mi pravzaprav imeli takšno usmeritev že v šestdesetih letih.

Najprej je bilo videti, da bomo – podobno kot so že pred nami ekonomisti – doživljali paradoks: ko je sociologov najmanj, so tudi potrebe po sociologih najmanjše. Toda kmalu smo začeli doživljati nasprotno; mogoče še posebej prav na mojem področju. Predstavniki Urbanističnega inštituta so se oglasili na našem inštitutu v Kazini ter želeli sodelovanje in vključevanje sociologov. Iz Republiškega sekretariata za socialno varstvo se je oglašala Olga Kraiger z željo, da se vključimo v reševanje problematike ostarelih (hkrati s tem, ko je dr. Acceto uvajal gerontologijo). V jugoslovanskem merilu je bilo zastavljeno raziskovanje »komunalnega sistema«. Izjemno nizka udeležba na zborih volivcev v mestih je terjala sociološko-politološko preučitev tega izziva. Posvetovanja o stanovanjski politiki so zahtevala tudi naše sodelovanje. In podobno še – socialni problemi na vasi, agrarni maksimum in omejitve mehanizacije (zasebnega) kmetijstva, samski delavski domovi, vključevanje priseljencev v (nova) mestna naselja pa tudi širša tematika usmerjanja/planiranja družbenega razvoja, specifični problemi majhnega naroda, stanje kulture po občinah idr.

Tako težnje k demokratizaciji in humanizaciji kot tudi k večji učinkovitosti in inovativnosti so terjale sociološko preučitev. Velikokrat pa so se na sociologe obračali le v stiski, ko je prihajalo do zaostritve konfliktnih situacij. Vsebinsko največjo raznovrstnost pa je doseglo raziskovanje javnega mnenja (SJM), ki je tudi nasploh postalo najbolj znano v širši javnosti. Tako se je v javnosti krepila ozaveščenost o tem, kaj lahko pričakujejo od sociologije; manj pa tudi o tem, da sociologije ni mogoče preprosto enačiti z anketiranjem. Celo med strokovnjaki ali med študenti npr. na arhitekturi se je še dolgo ohranjala takšna predstava o sociologiji kot – anketiranju prebivalcev.

Kot sem že nakazal, smo kot mlada generacija dosegli pomembno »prizemljitev« prejšnjega apriorističnega in shematskega obravnavanja družbe

СМЕНА НА „ВРХУ“: РУДИ СУПЕК И ЗДРАВКО МЛИНАР, НОВОИЗБРАНИ И ДОСАДАШЊИ ПРЕДСЕДНИК ЈУГОСЛОВЕНСКОГ УДРУЖЕЊА ЗА СОЦИОЛОГИЈУ

RUDI SUPEK KOT NOVOIZVOLJENI IN ZDRAVKO MLINAR KOT PREDHODNI PREDSEDNIK JUGOSLOVANSKEGA SOCIOLOŠKEGA ZDRUŽENJA, PORTOROŽ (po reviji NIN, 20. 2. 1972).

v okvirih zgodovinskega materializma. Vendar se je še dalj časa, tudi na FSPN, pojavljala težnja, da so študenti pismeno obravnavo katerekoli že konkretne teme začenjali z »družbeno-ekonomskimi formacijami« in s stanjem v praskupnosti, z Marxom, Engelsom ipd. Z vključevanjem študentov v raziskovalno delo in z vse večjo razpoložljivostjo podatkov o razmerah pri nas pa se je krepila analitična poglobljenost teh obravnjav. Pri tem je postal pomemben Arhiv družboslovnih podatkov na FDV kot tudi radikalno povečanje dostopnosti virov preko interneta v svetovnem merilu. Tako meni kot tudi tedanjim študentom pa sta ostali v najugodnejšem spominu dve pedagoško-raziskovalni akciji. Kot prvo imam v mislih velenjsko raziskavo. Le-to sva skupaj z Bogdanom Kavčičem sistematično vodila skozi vse faze v teku dveh let še na Filozofski fakulteti. Druga pa je tudi predstavljala kolektivno pripravljeno akcijo FSPN na Vojskem, kjer smo se povezali z domačimi in imeli celo kulturno prireditvev.

28. Vaše profesionalno, sociološko delovanje ste sicer začeli s preučevanji v okvirih urbane in ruralne sociologije, vendar se zdi, da so vam bili ti okviri že zelo zgodaj preozki? S svojimi deli in interesi se niste zamejili le na eno od njiju niti le na lokalno raven družbenih sprememb.

Kot sem že nakazal, je vsebina mojega sociološkega raziskovanja v veliki meri spremljala in izražala moje osebno doživljanje okolij, v katera sem se vključeval. V dobrega pol stoletja sem v zelo zgoščeni obliki podoživel še povsem tradicionalno zaprto podeželsko-kmečko okolje pa tudi sproščenost sodobnega mesta, nacionalno zamejenost in transnacionalno mobilnost.

»Odpiranje v svet«, ki smo ga kasneje začeli obravnavati kot globalizacijo, je zame predstavljalo izziv že od prvih let mojega sociološkega delovanja; že v okviru podiplomskega študija na Inštitutu za družbene znanosti v Beogradu (1958–60) in nato v Ljubljani. 1963 leta je moja pozornost v Londonu na London School of Economics pritegnilo delo pomembnega ameriškega sociologa ruskega porekla Pitirima Sorokina (1930), v katerem je predstavil svojo konceptualizacijo »kumulativnih skupnosti« in »agregatov, razčlenjenih na funkcionalna združenja«. Nakazoval je prehajanje od prvih, pretežno zaprtih, podeželskih skupnosti k drugim, s katerimi je že pred drugo svetovno vojno nazorno, tudi grafično, predstavil vzorec bolj odprtega in individualiziranega mrežnega povezovanja, ki je sicer pritegnilo večjo pozornost družboslovcev šele v osemdesetih in devetdesetih letih.

Določena stopnja politične liberalizacije v nekdanji Jugoslaviji je odpirala tudi možnosti za naše vključevanje v primerjalno mednarodno raziskovanje, npr. vrednote in vloge lokalnih voditeljev v razvoju v Indiji, na Poljskem, v Jugoslaviji in ZDA. Hkrati pa je bil to še večji izziv za ozaveščanje o tem, da

živimo v močno zamejenem prostoru majhnega naroda. Na to sem opozarjal na številne načine v teku več desetletij, tako z vidika družbe kot z vidika družboslovnega delovanja (še v devetdesetih letih je bil na FDV samo eden od zaposlenih z visokošolsko izobrazbo, ki ni diplomiral na ljubljanski univerzi, ampak v Beogradu). Ob mojem doživljanju Indije ni bilo pomembno le to, da sem spoznaval njihovo različnost, ampak mogoče še bolj, da sem se pri tem ozaveščal o naših domačih samoumevnostih in slepotah.

V teku časa so se torej tako v družbi kot v družboslovju in zame osebno razširjali relevantni okviri življenja in spoznavanja oziroma pojasnjevanja sprememb. Šele retrospektivno lahko določneje prepoznavam, da si moje vsakokratne vsebinske preokupacije niso sledile povsem naključno. Vzemimo npr.: a) značilno zanimanje za zблиževanje ter nasprotja med mestom in podeželjem (v marksizmu še eno od temeljnih nasprotij), b) lokalno-nacionalne vezi in odnosi (značilno – politološko posvetovanje v Helsinkih v sedemdesetih letih), c) težavno individualno, lokalno in regionalno osamosvajanje ter nadnacionalno in transnacionalno povezovanje.

Pri vsem tem pa vendarle preprosto ni šlo za utrjevanje širših okvirov v sorazmerju s slabitvijo ali celo odpravljanjem ožjih, v smislu igre z ničelno vsoto. V ospredje je vse bolj stopala tematika o večravninski analizi in medravninskih razmerjih. To pa je terjalo tudi razširitev spoznavnih okvirov na »prostorsko sociologijo« hkrati z upoštevanjem dialektike protislovnosti družbenih sprememb.

Naj navedem značilen primer. V okviru mojega sodelovanja pri »Sociologiji sela« v Zagrebu sem že pred več desetletji predlagal vsebinsko razširitev, ki pa jo tedaj niso sprejeli. Sedaj pa je revija vendarle preimenovala v »Sociologija i prostor: Časopis za istraživanje prostornog i sociokulturnog razvoja«!

29. Znano mi je, da ste kot soustanovitelj in prvi predsednik Slovenskega sociološkega društva že pred 45 leti uveljavili pobudo, ki je bila odločilnega pomena za združitev treh študijskih področij, na osnovi katerih se je konstituirala FSPN. Kakšna pa je bila sploh vloga sociologov in sociologije v nastajanju in profiliranju desete fakultete UL?

Današnja FDV seveda ni nekakšna samoumevna niti ne naključna tvorba, ki pa daje svoj pečat in v veliki meri ter na razne načine vpliva na družbeno-politično življenje v Sloveniji na sploh. Označili bi jo lahko kot plod dveh zelo različnih izhodišč. Po eni strani je šlo za politično izhodišče, da se zagotovi kadrovska usposabljanje političnih funkcionarjev na novoustanovljeni Visoki šoli za politične vede. Drugo pa je bilo sociološko izhodišče in vizija, da se na strokovnih in znanstvenih osnovah uveljavi povezava sociologije, politologije in novinarstva (komunikologije), tako da se z vsemi

kvalifikacijami kot deseta fakulteta vključi v Univerzo v Ljubljani. V tem smislu pa gre v znatni meri tudi za sociološko »očetovstvo« sedanje FDV, ki je doslej ostajalo prikrito izza predhodne VŠPV.

Čeprav sem najprej kot nosilec enega od področij sociologije sodeloval tudi pri konstituiranju sociološkega oddelka na Filozofski fakulteti (1960), sem se – po izgraditvi povsem novih prostorov za VŠPV – zavzel za povezavo treh področij na podlagi nove infrastrukture za Bežigradom. Le to so sicer vzpostavili za potrebe politike, vendar smo z akcijo sociološkega društva – seveda v sodelovanju s kolegi politologi in komunikologi – uspeli, da smo jo lahko izkoristili za dokaj velikopotezno zasnovo znanstvenega in pedagoškega delovanja, ki je kasneje dobila svojo potrditev z novo fakulteto – FSPN kot deseto fakulteto UL.

30. Kako bi pojasnili dejstvo, da ste v prikazanem kontekstu nastopali v vlogi vzpostavljanja določenih institucij, medtem ko v vaši zadnji knjigi razkrivate težnje k deinstitucionalizaciji?

Za razliko od vrste drugih disciplin, ki imajo svoje oporne točke v praksi (pedagogika v šolstvu, ekonomija v gospodarskih organizacijah, novinarstvo v medijih ipd.), je za obstoj sociologije odločilnega pomena predvsem njeno mesto na univerzi. Tu smo potrebovali nekakšno izhodiščno jedro za njeno profesionalizacijo. V tem smislu sem se zavzemal za uveljavljanje vsega tistega, kar je krepilo strokovnost našega delovanja, saj smo sociologi lahko le na taki podlagi kritično nastopali proti političnemu voluntarizmu, ki se je uveljavljal z vseprisotnim normativnim idealizmom in s težnjami k čim popolnejšemu nadzoru »od zgoraj«. Z usmeritvijo k empiričnemu raziskovanju smo se spopadali z verbalistično revolucionarnostjo in z idealiziranim predstavljanjem (prikrivanjem) dejanskega stanja.

Osebnostno sem se že v svojih prvih raziskovanjih v začetku šestdesetih let usmeril prav na razkrivanje tega prikritega, kar obstaja izza normativne in formalno-institucionalne fasade. Glede na to, pa sem se nato tudi po vključitvi v VŠPV (1968), ko sem prevzel vodstvo sociološke katedre od prof. Zihlerla, zavzemal za »prizemljitev« in »podomačenje« sociologije. To je pomenilo uvajanje t. i. posebnih sociologij pa tudi računalništva oz. informatike in metodoloških predmetov. To pa je odstopalo od bolj pravoverne ideološke usmeritve, zlasti na področju politologije. Tako smo lahko – in sicer kot prvi v Jugoslaviji – uvedli »družboslovno informatiko« na FSPN, vendar le za sociologe; kot da jo drugi ne bi potrebovali!?

Sociologijo je bilo treba uvajati in utrjevati s tem, da smo jo institucionalizirali. Oblast pa je poizkušala institucije »socializirati«. To pa za njo ni pomenilo odpirati, ampak predvsem nadzorovati! Samostojnost, strokovnost in učinkovitost so dobivale oznake kot – tehnokratizem, pozitivizem,

NEKATERI UDELEŽENCI POSVETOVANJA »DETERMINANTE DRUŽBENEGA RAZVOJA, MARIBOR 1970 NA DRUŽABNEM SREČANJU NA GORCI PRI PTUJU: Nedeljka Pirjevec, Dušan Pirjevec, Boštjan Markič, Peter Klinar, Niko Toš, Ivo Kuvačić, Stane Saksida, Mihailo Popović, Mišo Jezernik, Radomir Lukić, Branka Jovanović, Živan Tanič, Vida Mlinar, Andrej Caserman. Foto: Z. Mlinar

funkcionalizem ipd. Danes pa navzlic visoki tehnologiji v globalni informacijski dobi ostajamo miselno ujeti v ozke institucionalne in profesionalne okvire, namesto da bi institucije prevzemale aktivno vlogo v ozaveščanju o novih možnostih za podružbljanje. Ne podružbljanje kot zamejevanje, ampak kot vključevanje! V tem smislu: ne le vedno več raziskovalcev na fakulteti oziroma na univerzi, ampak tudi prizadevanje, da bi *vsí prebivalci postajali – med drugim tudi – raziskovalci!* Ali pa – spet nekoliko vizionarsko – ne le več predavateljev, ampak tudi preseganje delitve na predavatelje in slušatelje!

Vprašanja, ki smo jih načenjali že pred desetletji o razmerju med »profesionalizacijo in socializacijo« (o tem tudi Veljko Rus, Josip Županov, Željka Šporer in drugi), so v novih razmerah aktualna tudi še danes, tako na ravni univerze kot na ravni celotne družbe. Za profesionalizacijo je značilno uveljavljanje monopolne vloge in torej izključevanje. Socializacija pa teži k vse večji inkluzivnosti v širšem družbenem kontekstu. Spet pa ne gre za alternativo, ampak za protislovno razmerje oziroma za enotnost nasprotij.

31. Z ustanovitvijo enega od prvih raziskovalnih centrov na FSPN ste začeli na široko odpirati prostor sociologom, ki so s svojo dejavnostjo zaznamovali tako fakulteto kot sociologijov Sloveniji nasploh. Vendar pa je za sedemdeseta leta bilo tu preveč nekonformnega delovanja, in to je bil prevelik izziv za politiko?

Gre za enoto, ki danes deluje kot Center za prostorsko sociologijo. V času, ko smo ga ustanovili, sem si ravno prizadeval, da bi pritegoval sociologe, ki so izstopali s svojim znanjem ali z ustvarjalnimi dispozicijami, četudi so zaradi svoje nekonformnosti ostajali odrinjeni od osrednjega dogajanja. Zato se tudi v njegovi zasnovi nisem omejil na svoje ožje predmetno področje. Tako sem mu najprej dal ime – Center za sociologijo lokalnih skupnosti in delovnih organizacij. To se je zdelo epistemološko utemeljeno glede na perspektivo povezovanja ter prežemanja dela in bivanja. Konkretno pa sem predvsem upošteval, da bi omogočili vključevanje kolegov, ki so se že izkazali s svojim raziskovanjem dela in delovnih organizacij, pa tudi inovativnosti in družbenega razvoja tako kot Veljko Rus, Janez Jerovšek, Vladimir Arzenšek in Jan Makarovič; kasneje se nam je za področje kulture – navzlic ideološkim pomislekom na fakulteti – pridružil Dimitrij Rupel. Z ustanavljanjem novih centrov in s kasnejšo liberalizacijo pa je prišlo do diferenciacije raziskovalne dejavnosti, tako da se je profiliralo ožje jedro prostorske sociologije z diplomanti FSPN/FDV – Pavlom Gantarjem, Dragom Kosom, Marjanom Hočvarjem, Francem Trčkom, Matjažem Uršičem; z ekološkega vidika se je vključeval tudi Andrej Kirn, z metodološkega vidika pa sta se vključevala Cveto Trampuž in Anuška Ferligoj. Še vedno sem poizkušal upoštevati tudi specifične, osebne interese posameznikov, kar je olajševala širina prostorske sociologije in je prihajalo do novih povezav, ki sta jih uveljavljale Ida Hojnik s socialno gerontologijo ter Zinka Kolarič s socialno politiko ipd.

Z vsebinskega vidika bi bila seveda potrebna podrobnejša predstavitev, kar pa presega okvir tukajšnje obravnave.

32. Nakazali ste že kar vrsto elementov za razumevanje vprašanja, zakaj je bilo ravno med sociologi na fakulteti največ tistih, ki ste bili – bolj ali manj – moteči za politiko. Znani so že t. i. »administrativni posegi«, ko je šlo za izločitev štirih kolegov iz pedagoškega oziroma raziskovalnega dela na fakulteti. Mogoče pa bi še dodatno pojasnili, kako ste doživljali tedanje razmere?

O zunanjih omejitvah in poseganih politike v delovanje sociologov sem govoril že pred časom (intervju z Mihom Nagličem, ŽO, 2003). Pri tem je šlo za poseganje, kakršnega si vsaj na univerzi danes težko zamišljamo; na TV

Slovenija pa so vendarle še nedavno odstavili dopisnico iz Trsta iz političnih razlogov. V začetku sedemdesetih let so politiki začeli spoznavati, da izgublajo nadzor na fakulteti. Niso se mogli sprijazniti, da to ni več nekdanja kadrovsko-politična šola. Zato so zaostriili t. im. idejna vprašanja kot izhodišče za sankcije, s katerimi naj bi zagotovili konformnost preveč samostojno mislečih in kritičnih družboslovcev.

V najbolj drastični obliki so te sankcije zadela kolege Rusa, Jerovška, Arzenška in Hribarja, ko jim je bilo onemogočeno pedagoško delo ali pa so morali celo zapustiti fakulteto. Osebnost pa sem bil vsaj trikrat obravnavan zaradi svojih »odstopanj«, znotraj in zunaj fakultete. Najprej je šlo za preverjanje zaradi mojega odstopanja od marksizma. Zašel naj bi bil v funkcionalizem. V času ideološkega zaostrovanja je postala sporna vrsta mojih dejanj in delovanj pod »tujimi vplivi«. Pri tem mislim na dve moji soavtorski knjigi, izdani pri založbi SAGE, na mednarodno posvetovanje o socialni ekologiji in na vrsto drugih aktivnosti na osnovi sodelovanja z ameriškimi sociologi in politologi. To je bilo v obdobju vesplošne sumničavosti, ko se je bil komajda še kdo na fakulteti sploh pripravljeno pogovarjati z Američani. Izzivalni so bili tudi moji kritični zapisi o razvojno nesmiselni in kontraproduktivni politiki do kmetov in podeželja. Celotno bolj liberalno usmerjeni politik, kot je bil Stane Kavčič, ni mogel razumeti moje prostodušnosti, ko sem kot raziskovalec in državljani javno izpostavljala ta vprašanja. Poizkušal je izvedeti, kakšni so pravzaprav moji dejanski nameni pri tem. Seveda poznamo zgodbo Jožeta Pučnika, ki se tudi navezuje na kritiko politike do kmetov. Prekršek pa sem storil tudi s svojo pismeno podporo sociologu Dragoljubu Mičunoviću ob »profesorski čistki« v Beogradu.

Ob vsem tem pa ne bi želel, da bi v ocenjevanju dosežkov in slabosti na področju družboslovnih disciplin zašli v nekakšno iskanje »zunanjih sovražnikov« in vse reducirali na zgodovino spopadov s politiko. Takšne težnje so bile opazne po razpadu prejšnjega političnega sistema. Vendar bi tudi to pomenilo odmik v škodo njenega razvoja. Svoje poglede na to sem že obravnaval v članku *»Profesionalna identiteta brez sovražne okolitve«*.

33. *Pred štiridesetimi leti ste v članku »Duhovna ustvarjalnost v spopadu z okviri majhnega naroda« (Problemi, posebna tematska številka, ki jo je uredil Dušan Pirjevec, letn. 8, št. 91–92, 1970) opozorili na nekatere razvojne probleme majhnih sistemov. Sedaj ko imamo lastno državo, ki nedvomno ustreza definiciji »majhnega sistema«, se zdijo nekatera opozorila iz tega članka še kako aktualna. Kako v tej luči vidite današnji položaj Slovenije?*

Ko smo se 1969 leta tudi sociologi vključili v raziskovanje socialnega razvoja Slovenije, katerega nosilec je bil Inštitut za ekonomska raziskovanja,

sem se osredinil prav na zamejene možnosti in protislovja majhnega naroda. Pri tem sem opozoril, da so majhni narodi kulturno deprivilirani, saj duhovnih stvaritev v svojem jeziku ne morejo (enakopravno) predstavljati na tržišču, ki je petkrat, desetkrat ali stokrat manjše od drugih. Jezik, ki je po eni strani simbol narodne samobitnosti in njegove edinstvene kulturne identitete, pa prav pri majhnih narodih tudi najbolj zamejuje njihovo odpiranje v svet. Na nekaterih področjih visokošolskega delovanja, kjer se pojavlja predvsem kot tehnično izrazno sredstvo, se je zato najprej zaostriло vprašanje o razmerju med »uporabnostjo in identiteto« (Mlinar, 2008).

Moje načenanje teh vprašanj je naletelo na kritiko, ki pa je izhajala iz apriorističnega razumevanja naroda in njegovega jezika – kot trajne danosti in svetinje. To pa danes vse bolj očitno postaja sporno, kar je nedavno prišlo do izraza tudi na *»Posvetu o slovenskem jeziku«* na SAZU. Protislovnost te teme doživljam tudi zelo osebno, saj gre nenehoma za spopadanje med vrednotenjem pripadnosti svojemu narodu (jeziku) in instrumentalno racionalnostjo z vidika učinkov lastnega delovanja. To pa je tudi osrednji problem naših revij, kot so *»Teorija in praksa«*, *»Družboslovne razprave«* in druge. Soočamo se z neizprosno resnico, da brez objavljanja v angleškem jeziku naše delo ostaja vse bolj le samo sebi namen, brez uporabe in odzivnosti.

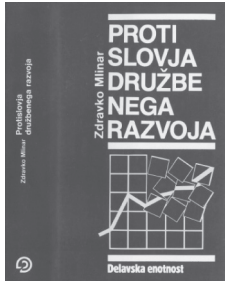
Gre za paradoks: slovenski jezik je po eni strani pomembna vrednota, saj je v največji meri opredeljeval našo identiteto in osamosvojitve, ki nam zagotavlja celo nekatere prednosti v primerjavi z večjimi narodi. Po drugi strani pa ta isti jezik predstavlja eno od največjih ovir v (znanstvenem) komuniciranju preko državnih meja. O tem smo imeli na SAZU veliko razprav, vendar brez splošno sprejemljivega sklepa oz. rešitve.

34. *Eno od vaših odmevnejših del je bila knjiga »Protislovja družbenega razvoja« (1986). V zvezi z nagrado, ki ste jo prejeli zanjo, jo je zagrebški sociolog profesor Duško Sekulić prikazal pod naslovom »Dijalektika individualizacije i podružtvljavanja« in jo postavil »ob bok nekaterih najpomembnejših svetovnih del s tega področja«. Primerjal jo je z znano knjigo Amitai Etzionija »The Active Society«. (SL 24. 6. 87, str. 7). Danes se sicer še dosti govori o individualizaciji, ne pa o podružtvljanju. Vaš komentar?*

To je zelo značilno za nihanja iz ene enostranskosti, v prejšnjem političnem sistemu, k drugi, danes. Kar presenetljivo je, kako javnost kar v celoti postane slepa za spremembe, ki tečejo dalje. Proces podružtvljanja se ni zauzstavil, temveč se v vse širšem prostoru pospešeno odvija naprej. Kljub temu pa celo sociologi obravnavajo »socializacijo« le v socialno-psihološkem smislu in ne v širšem (marksističnem) smislu, npr. kot socializacijo oziroma podružtvljanje proizvodnje ipd. V času ko se povečuje pomen ustvarjalnosti

ter prihaja do prežemanja med ustvarjanjem in uporabo znanja, pomen človeškega in socialnega kapitala, povezanost, mobilnost in fluidnost, dostopnost in vsepovsodnost ipd., se hkrati presega dosedanja izključnost v smislu uveljavljanja enih na račun drugih; z drugimi besedami gre za preseganje logike igre z ničelno vsoto. Informacije že po svoji naravi niso izključujoče, kot so sicer materialne dobrine. Z uporabo se celo bogatijo in ne izničijo.

Medtem ko se je v »socialističnih« državah podružbljanje sprevrglo v podržavljanje in v nacionalizacijo, se prav v sedanjem času približujemo podružbljanju v svetovnem merilu in torej v smislu globalizacije. Globalizacija tako prevzema pomen prostorske organizacije podružbljanja na najvišji stopnji in hkrati z vse večjo samostojnostjo vsakega posameznika ter (pod)skupin. Vseskozi pa vendarle tudi v spopadanju s težnjami k dominaciji in podrejanju. Toda klasični – ekonomski in kulturni imperializem se umikata.

Takšno razumevanje nas usmerja k dialektiki temeljne polarizacije, ki vključuje krepitev svetovne družbe ter samostojnosti in moči posameznika in podskupin. Hkrati pa s tem načenjamo obsežno tematiko o slabitvi vmesnih ravni in posrednikov, o čemer se odvija razprava pod oznako »*disintermediation*«. Vse bolj gre za direktne odnose med akterji z vsega sveta, zmanjšuje pa se vloga predstavnikov in posrednikov.

Ob takšnih splošnih izhodiščih pa poizkušam nadaljevati tudi konkretno empirično raziskovanje.